

Framtider

TIDSKRIFT FRÅN INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER 4/2011

Tema
musik

4/2011 Tema musik

Nationalencyklopedin är påtagligt tveksam till att definiera vad musik är. Efter några reservationer slår man fast att "allmänt kan dock musik sägas bestå av vissa typer av organiserat ljud". Det kan väl duga som minsta gemensam nämnare för en företeelse som tar sig så många uttryck, väcker så många känslor och används till så mycket.

I detta nummer betraktar vi musiken och dess verkan ur en mängd infallsvinklar, men i grunden kretsar det runt två frågor: vad musiken gör med oss och vad vi gör med den. För musik påverkar oss starkt. Den förenar, inspirerar och sprider glädje. Men den kan också irritera, förtrycka och skrämna. Tänk bara på filmen *Apocalypse now*, där de amerikanska helikoptrarna i en scen sveper in över den vietnamesiska landsbygden med Wagners "Valkyrians ritt" dånande ur högtalarna.

Musik skapar stämningar, förmedlar budskap och får oss att röra på kroppen i takt. En dj använder till exempel alla dessa musikens förmågor för att få dansgolvet att gunga. Men sådant som av vissa upplevs som njutbart och ibland som ren terapi registreras av andra som tortyr.

Musik, och vad den gör med oss, är alltid en högst personlig upplevelse. Men det är inte något hinder mot att analysera den objektivt, menar

många. Vi kategoriserar gärna musiken och dess lyssnare. Medvetet eller omedvetet förknippar vi olika musikstilars lyssnare med kön, sociala klasser och åldrar. Vi använder människors musikaliska preferenser för att försöka förstå vilka de är, medan vi själva använder musiken för att markera status och tillhörighet – och därmed även distans till andra. Musik är också högst användbar när vi vill uttrycka kärlek, motstånd och ilska eller träffa någon att tycka om.

Den nya tekniken har gjort musiken mycket mer "användarvänlig" och tillgänglig: lokala musikaliska uttryck har blivit globala och att den egna "skivsamlingen" kan i dag bli nästan hur stor som helst. Det finns också helt nya möjligheter till interaktivitet och kommunikation mellan utövare och lyssnare, samt mellan människor som gillar samma saker. Nya uttrycksformer, ljudbilder och skaparprocesser spränger vedertagna ramar och ger musiken andra riktningar.

Författarna i detta nummer fokuserar bland annat på branschens och musikens utveckling, musikens (förvånansvärt) starka koppling till genus samt rytmerna och dansens plats i våra liv.

För några av oss rymmer numret slutligen helt nya "typer av organiserat ljud".

Redaktionen

FOTO: IF/BILD.

Framtider ges ut av *Institutet för Framtidsstudier* och utkommer med fyra nummer per år.
Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.

Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till folkbibliotek samt till bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.

Ansvarig utgivare: Peter Hedström
ISSN 0281-0492

Redaktion: Susanne Alm, Annika Berg, Lena Eriksson, Martin Florén, Anna Gavanoas, Sabina Nilsson, Mattias Tydén, Hanna Zetterberg Struwe och Leif Åberg.

Grafisk form: Johan Cnattingius /www.kingston.se

Tryck: Åkessons Tryckeri AB, Emmaboda, 2011

Address: Institutet för Framtidsstudier, Box 591, 101 31 Stockholm

Besöksadress: Holländargatan 13, Stockholm

Telefon: 08-402 12 00

Fax: 08-24 50 14

E-post: red@framtidstudier.se

Hemsida:

www.framtidstudier.se

FOTO: MAGNUS GYLLENHAMMAR.

FOTO: MAGNUS GYLLENHAMMAR.

I detta nummer återger vi några verk av fotografen Magnus Gyllenhammar. Bilderna är hämtade från musikliv och miljöer, primärt i Stockholm. Gyllenhammars bilder har förekommit i tryck i så skiftande sammanhang som kokböcker och New York-baserad reklam.

Fler smakprov på Gyllenhammars verk finns på hans hemsida: magnusgyllenhammar.se

Omslagsbild: Dj Gavana (Anna Gavanass) i aktion på den elektroniska dansmusikscenen i Berlin.
Omslagsfoto: Anna Öström.

4. "Singelns" återkomst

Hasse Huss om en musikindustri i omdaning

7. The times they are a-changin'

– om populärmusik och revoltens mytologi

Johan Bergman, Mikael Byström och Nikolas Glover synar populärmusikens historieskrivning

10. Vad gör vi med musik?

Lars Lilliestam granskar musikens roll i våra liv

13. Musikterapi med potential

Maria Nyström om musikens helande kraft i världen

17. Sverige i framtiden

Joakim Palme, Olof Bäckman, Peter Johansson och Per Strömblad om Institutets forskningsprogram 2009–2011

22. Fans eller producenter? Musikens betydelse för tonårstjejer

Ann Werner om tonårstjejjers användning av musik och sökandet efter genusidentitet

25. Dansen och makten

Mattias Svensson om maktens mistro mot dansen

29. Framtidens musikscen – öppen för alla?

Anna Öström ställer frågan

31. Kriget på dansgolvet – elektronisk musik och militär estetik

Johanna Paulsson analyserar flirtandet med totalitära symboler inom synthmusiken

34. Framtider Essä:

I mellanrummet mellan ljud och text

Anna Gavanass om svårigheten att dansa om målning

16. Framtidsfrågan:

Har den klassiska musiken verkligen någon framtid?

20. En bättre tidskrift?

21. Peter Hedström är ny vd

38. I korthet

FOTO: WWW.LADYGAGA.COM

LADY GAGA.COM

Singelskivan "Please Mr Postman", 1961, med tjejgruppen The Marvelettes. Det var skivbolaget Motowns allra första etta på den amerikanska hitlistan Billboard.

Källa: Grammofonbolaget Karusell.

De senaste årens fixstjärna – Lady Gaga. I mars 2011 följde mer än 11 miljoner människor henne på Twitter, vilket gjorde henne till den mest följda personen på hela mikrobloggen.

”Singelns” återkomst

Den digitala revolutionen har förändrat medielandskapet i grunden; skivbranschen går på knäna och upphovsrätten är i gungning, men kanske kan också en annan, mer subtil förändring märkas vid horisonten.

I december 1961 toppades den amerikanska hitlistan av ”Please Mr. Postman” med The Marvelettes, det legendariska skivbolaget Motowns första miljonsäljare. En solig sommarlovsdag ett halvår senare skulle det bli min första grammofonskiva, inköpt i pappersaffären i Åkersberga strax norr om Stockholm. I augusti 2011 får min dotter en tweet från Lady Gaga om att en ny video lagts upp på YouTube – hon tillhör den mångmiljonhövdade skara av ”Little Monsters” som följer sin idol på Facebook. Mindre än en halvtimme senare ser vi ”You And I” tillsammans.

Något har hänt, skulle man kunna säga. Det som för femtio år sedan tog månader, går nu sekunds snabbt. Men entusiasmen över den digitala revolutionen, över den näst intill totala tillgängligheten, över möjligheterna, över tempot – och över att kärleken till musik förefaller att bestå över generationerna – grunlas en smula av vetenskapen att den enes utopi är den andres dystopi. De kunskaper om oss användare som Google och Facebook besitter – sedan Facebook börjat samarbeta med Spotify nu också om vår musiksmak – får vissa att tänka på de allseende tv-skärmarna i George Orwells *1984* och Ray Bradburys *Fahrenheit 451*.

Fildelningen har förändrat musikbranschen i grunden. ”Nya aktörer gynnas – medan andra missgynnas”, som Jonas Andersson och Pelle Snickars en aning lakoniskt skriver i antologin *Efter The Pirate Bay*. Men framtiden kommer också att rymma alla dem som inte vill, inte kan, inte orkar ta till sig nya teknologier, nya socialiseringsformer.

Många längtar efter sina ”gamla” mötesplatser, de fysiska skivaffärerna till exempel. Fildelningen har varit också deras bane. Andra saknar det analoga ljudet. Tidningar och tv-tablåer svämmar över av surdegsbröd och gräsdoftande olivoljor, men någon motsvarighet i mp3-filernas komprimerade ljudvärld har de ännu inte.

I sin traditionella roll som tillhandahållare av fysiska produkter off-line kommer skivbolagens

inflytande antagligen att minska, säger Katarina Renman Claesson, forskare i konstjuridik. Men som man kan se i exemplet Spotify, menar hon, kliver bolagen in som intressenter/delägare/ägare av de internetmiljöer där musiken tillhandahålls on-line. Skivbolagens roll som distributörer av produkter ersätts av rollen som förmedlare av mediatjänster via nätet. I stället för att slutkonsumenten köper musiken, köper den som förmedlar musiken en licens att tillhandahålla den. I vilken form och utsträckning slutkonsumenten sedan betalar, det kommer att variera från noll kronor (men med ”betalning” via uppgifter om sig själv och acceptans av reklam) till mer traditionella köp av en viss låt till det egna on-linebiblioteket.

Också upphovsrätten är i gungning. Men den har en värtalig försvarare i Andreas Ekström, författare till *Google-koden* (2010). Han beskriver upphovsrätten som en ”rasande elegant och demokratisk innovation”. En modell för att den som ägnat sig åt konstnärligt skapande – ofta under knappa omständigheter – ska kunna få betalt: ”en liten slant från var och en som köper ett exemplar av mitt verk när det är klart”. Ändå tror han på streamade musiktjänster. Dock återstår att hitta en tydligare och framför allt ekonomiskt mer bärkraftig modell för ersättning till uphovsmännen. ”Spotify betalar alldeles för lite i dag.”

Om skivbranschen befinner sig i kris, finns det andra som är vinnare. Mobiloperatörer och bredbandsbolag tjänar miljarder på att förmedla den musik som dess skapare får allt mindre ersättning för. Jag frågar kulturekonomen Tobias Nielsén vem som har makten över prissättningen. Det är teknikaktörerna som går i täten, svarar han, eftersom de är de nya distributörerna. ”Innehållsbolagen och uphovsmännen får dela på vad som blir över.”

Och det som blir över är digitala ören, inte analoga kronor. Daniel Sandström skriver i boken *Framtiden är nu* att det inte längre är riktigt sant att *content is king*, i dag är det infrastruktur som

Hasse Huss

Hasse Huss är socialantropolog vid Stockholms universitet och låtskrivare.

regerar. Telefon- och bredbandsbolagen har visserligen inte påverkat innehållet, åtminstone inte än, men företag som Google, Apple, Amazon, Facebook och Twitter har radikalt ändrat förutsättningarna för hur medier ska konsumeras.

Men kärleken till musik har bestått. Och det är som journalisten Anders Rydell hävdar: hitten är inte död. Titta på Adlibris! Man må ha fyra miljoner böcker ”i lager” men det är ett fåtal som säljer och som syns på startsidan. På samma sätt förhåller det sig i skivbranschen; megastjärnorna säljer bra (och kan i kraft av sin stjärnglans generera avsevärda sidoinkomster).

Min gamla singel då? För den som vuxit upp på sextio- och sjuttiotalen är det lätt att se på skivbolag med nostalgiska ögon. Eldsjälar som Berry Gordy (Motown), Ahmet Ertegun (Atlantic) och Chris Blackwell (Island) gav oss artister som Marvin Gaye, Aretha Franklin och Bob Marley. De erbjöd musiker, studior, en stab att jobba med (och mot) – kort sagt: resurser. De ingick också, åtminstone indirekt, i större sociala sammanhang, kanske ungefär som Apple och Google gör i dag. Motown var en viktig pusselbit i den mäktiga medborgarrättsrörelse som en dag skulle se en svart familj flytta in i Vita huset. Bob Marley blev den så kallade tredje världens första superstjärna.

Sannolikt växte sig skivbolagen alltför stora. Plötsligt kunde de räknas på ena handens fingrar. Kanske har de sig själva att skylla för den kris de genomgår nu. Bolagen fasade ut singelskivan och lämnade fältet fritt när det första fildelningsprogrammet, Napster, lanserades 1999. Äntligen kunde vi konsumenter göra våra egna, digitala blandband!

När cd:n kom prissattes den till ungefär dubbla priset av en lp-skiva, trots att den var billigare att framställa. Och förpackningen! Sällsynt oattraktiv och opraktisk. Säkert bidrog dess hopplösa design till att längtan efter att äga ett *exemplar* raskt falnade.

Men kanske blickar min gamla skiva in i framtiden på ett annat sätt. Den bästa popmusiken, liksom ”svarta” genrer som soul, disco och reggae, har alltid haft singelskivan, den enstaka låten, som främsta organisationsprincip. Redan 2003

undrade Jon Pareles i *New York Times* om begreppet album skulle överleva internet. Om vi nalkas en ”entitetskultur” – där varje låt bedöms för sig och inte i ett större konstnärligt sammanhang, som Andreas Ekström formulerar det – och lämnar det av skivbranschen omhuldade (och mer vinstgivande) albumformatet, är vi på sätt och vis tillbaka i femtio- och sextiotalsens medielandskap, när jukeboxen var kung. Inte för inte har internet kallats ”den himmelska jukeboxen”.

Jag frågar Johan Agebjörn, ena halvan av elektropopduon Sally Shapiro, vad han tror. Att låtar blir viktigare än album är ett möjligt framtidsscenario, säger han. Det syns tydligt i försäljningsrapporterna: individuella nedladdningar säljer bättre än nedladdade album eller fysiska cd-skivor. Dessutom är det trist att behöva vänta tills man har ett tiotal låtar som passar ihop konceptuellt, det kan ta flera år.

Det är bland lyssnarna förändringen märks, ännu har inte mycket hänt på skivbolagssidan och i musikmedia. De artister som recenseras och som uppträder i tv är de som gett ut album, mer sällan de som släppt enstaka låtar.

Men även om skivindustrin och musikjournalistiken karakteriseras av en inneboende tröghet, är det möjligt att lyssnande i termer av enstaka låtar också kommer att påverka framtidens musikskapare, låt vara på ett oförutsägbart vis. Det kan nästan bli som under singelskivans glansdagar för femtio år sedan. Andra genrer och andra artister – med andra förtecken vad gäller genus, klass och etnicitet, och med annat konstnärligt sinne – kan gynnas.

Alla andra förändringar till trots, kanske visar sig denna i det långa loppet vara den mest märkvärdiga. Lite som om haiku och noveller plötsligt skulle ta romanens plats i litteraturen. Äntligen, skulle vissa säga. ■

LITTERATURTIPS

Andersson, Jonas, och Pelle Snickars, red., *Efter The Pirate Bay*. Stockholm: Kungliga Biblioteket, 2011. (Mediehistoriskt arkiv; 19)

Nielsén, Tobias, och Sven Nilsson, red., *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. Stockholm: Volante, 2010.

Smith, Suzanne E., *Dancing in the Street: Motown and the cultural politics of Detroit*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999.

The times they are a-changin' – om populärmusik och revoltens mytologi

Populärmusikens historia skrivs fortfarande på ett sätt som påminner om 1800-talets historieskrivning, med ett aktörsorienterat perspektiv på fornstora manliga hjältar. Denna traditionsbundna kanon är en spegling av det samhälle där populärmusiken, som vi känner den, växte fram: efterkrigstidens genushierarkiska västvärld. Historien har skrivits av och för män som hellre samlat på skivor än dansat till dem.

**Johan Bergman,
Mikael Byström
och Nikolas Glover**

Johan Bergman, Mikael Byström och Nikolas Glover är forskare vid historiska institutionen på Stockholms universitet.

Vad är det som skapar våra uppfattningar om den enda sanna musikhistorien? Varför ska vi känna till Beatles, Stones och Springsteen, men inte folkmusikerna Hjort-Anders och Pekkos Per? Det var sådana frågor som drev oss när vi skrev boken *Sign o' the times. Introduktion till populärmusik som historia*.

Att populärmusiken och dess stjärnor utmålas som tecken i tiden är en följd av särskilda historiska tillfälligheter. En viss sorts musikaliska uttryck har fått en särskilt framträdande plats i de senaste femtio årens västerländska populärkultur och därmed påverkat vår individuella och kollektiva historia.

Vår tids maktavare har vuxit upp med The Clash och Bob Dylan, och refererar gärna till dem – även i oväntade sammanhang. Dagens 65–70-åringar är den första generationen i historien som hela sitt liv haft den massdistribuerade populärmusiken i öronen och levt med dess identitetsskapande funktioner. Musiken har därmed påverkat hur senare generationer uppfattat världen och i viss mån hur samhället utformats.

Just detta att vissa artister och musikaliska uttryck lyfts fram som särskilt viktiga säger en hel del om inflytelserika samhällsideal. Tveklöst är det så att det radikala 1960-talets manliga rock-rebell fortfarande är normen inom populärmusiken, men frågan är vad som händer när ungdomsrevolten gått i arv i flera generationer. Vems tid är det som revolten speglar och vari består den egentligen?

”Sveriges historia är dess konungars” hette det på 1800-talet. När vi betänker att Elvis utsetts till ”The King”, Michael Jackson till ”King of Pop”

FOTO: EVERETT COLLECTION/IBL

och James Brown fått titeln ”Godfather of Soul”, så förstår vi att popens historia ofta skrivs i liknande termer. Mycket har formen av myter; berättelser som försöker stärka en viss kanon och vissa stjärnors status. Framför allt är det kronologiskt ordnade krönikor som traderas, där olika genier sägs gripa in och på eget bevåge historien en ny riktning.

Traderingen av populärmusikens myter är viktig. Genom sin legitimerande funktion säger den något om hur aktörer vid olika tidpunkter velat uppfatta sitt och musikens förhållande till samhället i övrigt. Här finns vissa likheter med religionernas skapelseberättelser i den meningen att musiker, journalister och åldrande fans

Patti Smith slog igenom 1975 med albumet ”Horses”, och har haft stor betydelse som inspiratör för andra artister.

Populärmusiken växte fram i efterkrigstidens genushierarkiska västvärld, och musikhistorien berättas därför oftast utifrån ett aktörsorienterat perspektiv av män som, med musikskribenten Elijah Walds ord, i första hand samlat på skivor snarare än dansat till dem.

samlats kring historier om populärmusikens svunna guldålder, vanligtvis ”från Elvis till Sex Pistols”. I dokumentärer, intervjuer, minneslitteratur och biografier delas världen upp i ont (Tommy Steele, skivbolagen och popen) och gott (Elvis, de försupna genierna och rocken).

Specifika föreställningar om orsak och verkan läggs gärna ihop till en sammanhängande historia som underförstått beskriver fördrivningen från den musikaliska Edens lustgård. *Då* var allt nytt, *nu* är allt bara en blek kopia. Då var det riktig musik, nu är den en vara. Då var det äkta kultur, nu är det bara kommers.

Sådana berättelser rymmer maktanspråk: de skapar ett ”vi” som inkluderar dem som var med och som känner till forna tiders musikaliska storheter, men exkluderar alla andra. Samma benägenhet att generalisera ideal utifrån den egna ungdomens tio-i-topp-rankning och hjältar har även präglat vetenskapen – forskarna har gett sitt bidrag till historieskrivningens exkluderande och värderande tendenser.

Det borde få oss att tänka efter, kan man tycka. Okritisk hjältedyrkan är numera grundligt utsorterad från annan historieskrivning. Låt oss ta ett påhittat exempel: det skulle verka lite löjväckande om en modern biografi om Karl XII inleds med att författaren förklarar att ”sedan jag var 13 år har jag älskat Kalles tidiga verk, särskilt hans geniala Narvaperiod”. Denna 1800-talsmässiga historieskrivning har sin förklaring: populärmusiken växte fram i efterkrigstidens genushierarkiska västvärld, och musikhistorien berättas därför oftast utifrån ett aktörsorienterat perspektiv av män som, med musikskribenten Elijah Walds ord, i första hand samlat på skivor snarare än dansat till dem.

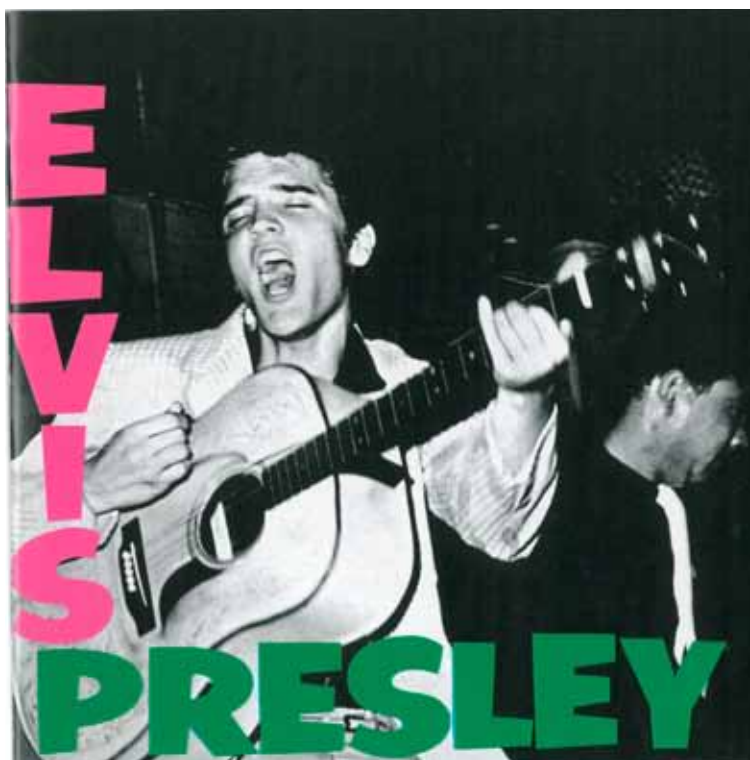
Histeskrivningen finns kvar även i dagens mer jämlika samhälle. Den återger ständigt populärmusikens traditionellt manligt präglade ideal och berättelser. Att popmusikens historia är dess kungars och inte dess drottningars, är alltså knappast någon tillfällighet.

Frågan är om detta håller på att förändras. Det finns faktiskt tecken på att så är fallet. Låt oss rikta blicken mot de ekonomiska strukturerna och musikedistributionens förutsättningar.

Vi börjar med bromsklossarna. Cd-skivans dominans gjorde 1990-talet till en lukrativ period för skivindustrin. Genom diverse sammanslagningar skapades fem, sex stora bolag vilka i dag står för 70–80 procent av den globala musikförsäljningen. Dessa bolag ”äger” merparten av musikens fixstjärnor och upphovsrätter. Mansdominansen inom denna oligarki är antagligen ett av de främsta hindren för en kommande förändring av populärmusikens genusnormer.

EU:s ministerråd klubbade nyligen igenom att upphovsrätten för inspelad musik förlängs från 50 till 70 år. Bland annat Björn Ulvaeus drog en lättnadens suck och menade att beslutet betyder att han inte behöver uppleva att Abba-låtar utnyttjas i tv-reklam. Ministerrådets beslut innebär att europeiska stjärnor som slog igenom på 1950–1970-talen (som Ulvaeus) har säkrat sina fortsatta inkomster.

Rockerans kungar regerar alltså, såväl på kulturens som på ekonomins fält. Senare års tekniska innovationer har emellertid skapat

nya förutsättningar. ”Upphovsrättens bevarande” kontra ”fri tillgång till musik” är dagens mest brännande fråga inom populärmusiken. Historiskt sett överstiger den med råge skivbolagens reaktion på 1970-talets tekniska succé, kassettbandet. Här tycks musikkonsumentens och musikproducentens intressen ställas mot varandra.

Därmed utmanas också det traditionella historieberättandet. För parallellt med utvecklingen mot ett kraftigare skydd för upphovsrättigheter som ska gynna producentledet (artister och bolag) fortsätter de senaste årens nya musikdistributionsformer att förändra lyssnarnas beteenden. Genom exempelvis streamade musiktjänster erbjuds vi ett tidlöst hav av musik där artist, låttitel, kronologi och genre blandas och görs tillgängliga på lika villkor. Detta skapar ett musiklandskap där segrarnas, helgonens och kungarnas musikhistoria blir betydligt mindre relevant.

Morgondagens lyssnare kommer att uppleva populärmusiken, liksom folkmusiken, som något som är – snarare än som *blir* (eller *var en gång*). Även om morgondagens rockband skulle kunna vara nedstigande från Beatles i tredje led, är det osäkert om släktskapet verkligen anses intressant. ”Arvet” kommer kanske snarare bestå av hemsidornas associativa tips: ”Gillar du detta så rekommenderar vi” Manu

Chao, Skitsystem, Annika Norlin, Jimmy Dlundu, Britney Spears, The Knife ...

Det verkar alltså rimligt att anta att enskilda artister i framtiden inte förenar hela generationer av lyssnare i en delad musikalisk erfarenhet – åtminstone inte på samma sätt som under de senaste femtio åren. Musikhistoriens hovkrönikörer må uppfatta detta som ett hotande kaos, men det innebär sannolikt också att den manliga kodningen fragmenteras inom historieskrivningen.

Därmed kan tröga strukturer, svårforcerade myter och rena fördomar på allvar utmanas av musikens brokiga lyssnarskara. Hur detta i sin tur påverkar den klingande musiken återstår att se. ”The times they are a-changin’”, sjöng en av forntidens mytomspunna hjältar. Vi väljer att ta honom på orden: tiderna förändras ... tack och lov!

LITTERATURTIPS

Bergman, Johan, Mikael Byström och Nikolas Glover, red., *Sign o' the times. Introduktion till populärmusik som historia*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

Björck, Cecilia, *Claiming space discourses on gender, popular music, and social change*. Göteborg: Högskolan för scen och musik, 2011.

Ganetz, Hillevi, Anna Gavanoas, Hasse Huss och Ann Werner, *Rundgång. Genus och populärmusik*. Göteborg: Makadam, 2009.

Horgby, Björn, *Rock och uppror. Amerikansk, brittisk och svensk rockkultur 1955–1969*. Stockholm: Carlsson, 2007.

Wald, Elijah, *How the Beatles destroyed rock n roll. An alternative history of American popular music*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Vad gör vi med musik?

Musik, och speciellt att lyssna på musik, är ett av svenskarnas allra största fritidsintressen. Med tanke på detta är det märkligt att det finns så få studier av människors bruk av musik. Vad gör vi egentligen med musik? Varför är musiken viktig? Vad gör den med oss?

Lars Lilliestam

Lars Lilliestam är professor i musikvetenskap vid institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet.

Musikforskare har lagt betydligt mer fokus på verk och musikskapares liv än på musikens bruk och effekter. Men det finns trots allt en växande forskning, framför allt de senaste tio åren, om hur musik används.

Den här artikeln är en översikt av några resultat från projektet *Musik i människors liv*, som drivits sedan 2007 av Thomas Bossius och undertecknad vid Göteborgs universitet. En bok om projektet kommer ut inom kort under titeln *Musiken och jag*.

Vårt syfte har varit att studera hur människor i allmänhet använder, upplever, tänker om och värderar musik i sin vardag. Undersökningen är baserad på långa intervjuer med 42 personer, lika många män och kvinnor, födda mellan 1913 och 1987 och boende i Göteborgsregionen. Informanterna är slumpvis utvalda och representerar många olika

hållningar till musik och grader av musikintressen. Materialet ger ett slags närbilder av människors sätt att använda musik.

Det är slående hur kraftigt vårt förhållningssätt till musik förändrats. För Sven, född strax före första världskriget, var musik på radio och gramfonen närmast magisk nyhet i slutet av 1920-talet. Musik var något som annars fanns i skolan och kyrkan eller hemma och som man sjöng själv. Erik, född 1987, har köpt en enda cd-skiva i hela sitt liv, men har över 40 000 nedladdade låtar i sin dator. Från datorn hämtar han musik till sin mp3-spelare, just vad han vill höra för stunden eller under dagen.

Után tvivel spelar musik en större roll för fler människor i dag än förr. Teknologin har revolutionerat vårt sätt att använda musik. En bärbar mp3-spelare eller mobiltelefon rymmer musik

< Skolungdomar uppträder i en kyrka; publiken består av kvinnliga arbetare vid en monteringsfabrik i miljonstaden Ciudad Juarez, Mexiko, 2010.

Konserten ingår i ett socialt projekt där eldsjelen Alma Rosa Gonzalez hjälper fattiga barn till ett bättre liv – och där den klassiska musiken förhoppningsvis kan ge ungdomar impulser till mer konstruktiva livsvägar än att ansluta sig till de drogkarteller som plågar stadens invånare.

för flera dagars lyssning. Vi kan lyssna var och när som helst. Och speciellt yngre lyssnar på musik flera timmar varje dag. Sannolikt leder detta till att vi lyssnar på och tänker om musik på nya sätt.

Om detta finns det föreställningar som ofta är spekulativa och svagt underbyggda, till exempel att musik blivit en slit-och-slängvara eller att man ”slölyssnar” på musik mer i dag än förr. Men vi *vet* helt enkelt för lite om detta. Forskning behövs.

Samhällsförändringar och våra sätt att leva i vardagen föder nya känslor, nya behov och nya bruk av musik. Med ett par hörlurar kan vi skärma av oss mot andra människor eller mot störiga miljöer, samt signalera att vi vill vara i fred. Musiklyssning gör resor eller tråkiga arbetsuppgifter uthärdliga, den hjälper oss att ”ta tillbaka” tid och göra den meningsfull.

Tidigare forskning visar hur människor skapar och upprätthåller identiteter med hjälp av musik och hur minnen av musik bidrar till att skapa ens biografi. Man talar ibland om ”livets ljudspår”. Skiv- eller musiksamlingen blir till en dagbok eller en livsbeskrivning. Vi vill inte slänga våra vinylskivor utan lagrar dem på vindar och källare, eftersom de representerar vår personliga historia.

Vår undersökning både bekräftar och fördjupar bilden. Bara ett exempel: informanten Fredrika berättar rörande om hur hon och hennes adopterade dotter har ett speciellt band med varandra som de förknippar med några låtar med Stevie Wonder, just för att Fredrika lyssnade på hans musik i samband med adoptionen.

Musik representerar alltid något utöver sig själv: livshållningar, politiska ställningstaganden, religion, personliga minnen. Musikens ideologi kommer till uttryck både genom texter och genom musikens stil och sound och de associationer och värden som den förknippas med. Det är ett starkt mönster att musik under ungdomsåren präglar en människa och bildar en grundsmak som hon sedan bär med sig genom livet och som formar en prototyp för bra musik. En gång punkare, ”alltid” punkare.

Män och kvinnor förhåller sig olika till musik i vissa avseenden, som tidigare forskning visat. Det kan gälla musiksmak eller val av instrument i

musikskolan. Stereotypen säger att flickor spelar flöjt, fiol och piano, pojkar elgitarr och trummor.

I vår undersökning vittnar flera kvinnor om att de förändrat sina musikvanor (lyssnat och spelat mindre) när de gift sig, gått in i samboförhållanden eller fått barn, medan männen fortsatt sina musikaliska aktiviteter som förut. En intressant fråga öppnar sig: Kan det vara så att män och kvinnor värderar och ser på musik på olika sätt? Här tarvas nya undersökningar.

Ett annat tydligt mönster är hur människor förknippar musikutövning med prestation. Musik anses vara svårt och inte för alla. Flera har slutat musicera eller aldrig börjat därför att någon auktoritet förklarat att de inte är ”musikaliska”.

Det är ganska ovanligt i dag att man lyssnar på musik utan att göra något annat samtidigt. Nästan alla vi talat med lyssnar parallellt med att de kör

Den legendariske bluesgitarristen och sångaren Robert Johnson (1911–1938). Många äldre förgrundsfigurer inom dagens rockmusik – som Bob Dylan, Eric Clapton och Keith Richards – är starkt influerade av Johnson.

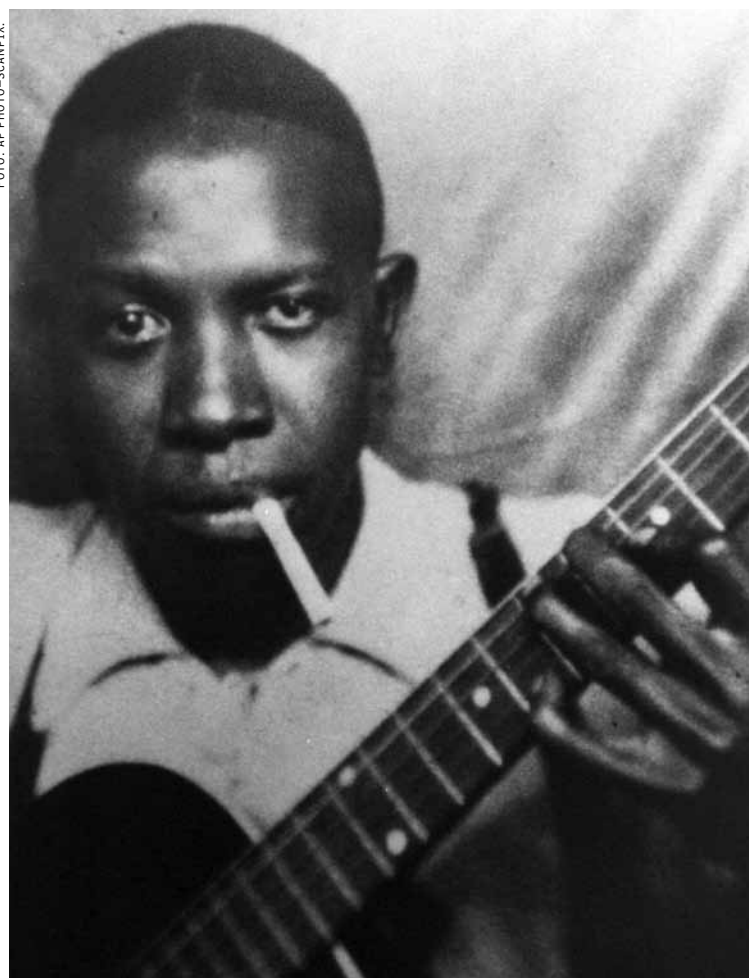

FOTO: AP PHOTO-SCANPIX

FOTO: FREDRIK PERSSON—SCANPIX.

Hårdrockbandet Entombed på Kungliga operan, Stockholm, under föreställningen "Unrealestate" av scenkonstnärerna Bogdan Szyber och Carina Reich, 2002.

bil, cyklar, joggar, reser med tåg eller buss, läser, gör läxor, lagar mat, städar. Detta behöver dock inte innebära att man lyssnar passivt eller ouppmärksamt. De flesta väljer medvetet utifrån vad som passar för stunden och har en stark medvetenhet om vad musik gör med dem och vad de vill uppnå med sitt lyssnande. Syftet är ofta att påverka humör och sinnesstämning med musikens hjälp: ladda upp för en aktivitet eller dämpa, förstärka, bearbeta eller uttrycka aggressivitet, nedstämdhet eller sorg.

Hur blir det då i framtiden? Nya tekniker för digital lagring och uppspelning av musik kommer att utvecklas. Hur det ser ut om låt säga tjugo år är nästan omöjligt att säga. Innovationer används ofta på sätt som de som utvecklats eller uppfunnits dem inte kunnat föreställa sig. Men att tekniker för musiklyssning integreras i nya digitala och allt mindre multimedier är knappast en djärv gissning. Det är bara en fortsättning av vad som redan finns.

All musik som någonsin spelats in blir inom en snar framtid tillgänglig i digital form via internet. Med stor sannolikhet kommer dagens problem och strider kring upphovsrätt och musikers ersättning för sitt arbete att vara lösta. Det är helt

enkelt alltför starka ekonomiska intressen som står på spel för att man inte ska lösa problemen. Teknikens utveckling innebär att problemen ändras. Spotify och streamad musik gjorde till exempel att den olagliga nedladdningen kom i ett helt nytt ljus.

Många av dagens sociala mönster lever vidare, som att människor med smak för klassisk musik, jazz, opera och modern konstmusik generellt har högre utbildning än de som föredrar schlager, svensktopp och dansband. Många musiksociologiska undersökningar pekar på detta samband. Det finns breda genrer med stor publik (rock, pop, schlager, dansband, etc.) och smala genrer som gillas av högst fem procent av befolkningen (klassisk musik, opera, modern konstmusik, jazz, folkmusik).

Det stabila grundmönstret är att publiken för dessa smala genrer har högre utbildning. Detta kommer troligen inte att ändras framöver. Musiksmak är en mycket stark indikator på människors livsstil, klassursprung och grupptillhörighet.

Fortfarande är det en majoritet som bara lyssnar på musik och en minoritet som utövar. En god gissning är att särskilt ungdomars intresse för musik och andra estetiska uttrycksformer och för utbildningar i dessa ämnen fortsätter vara högt – som en kontrast till och kanske protest mot ett alltmer teknokratiskt och ekonomiserat tänkande.

Möjligen blir musik i ännu högre grad än i dag ett redskap för att skapa och upprätthålla identiteter, skapa minnen och uttrycka ideologier. Musiken kommer även i framtiden att vara ett redskap med vars hjälp vi försöker bearbeta både vardagens händelser och de största livsfrågorna och genom vardaglig självterapi skapa välbefinnande och existentiell hälsa. ■

LITTERATURTIPS

Bossius, Thomas, och Lars Lilliestam, *Musiken och jag. En rapport från forskningsprojektet Musik i människors liv*. Göteborg: Ejeby (utkommer hösten 2011).

Bull, Michael, *Sound moves. Ipod culture and urban experience*. London: Routledge, 2007.

DeNora, Tia, *Music in everyday life*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Gabrielsson, Alf, *Starka musikupplevelser. Musik är mycket mer än bara musik*. Hedemora: Gidlund, 2008.

Lilliestam, Lars, *Musikliv. Vad människor gör med musik – och musik med människor*. 2. rev. uppl. Göteborg: Ejeby, 2009.

Många av dagens sociala mönster lever vidare, som att människor med smak för klassisk musik, jazz, opera och modern konstmusik generellt har högre utbildning än de som föredrar schlager, svensktopp och dansband.

Musikterapi med potential

Musikterapi kan användas för att nå bestämda mål inom behandling, vård och undervisning. I Sverige bedrivs den än så länge i ytterst liten skala. Maria Nyström ger här en översikt över musikterapiens uppkomst och användbarhet inom främst vården och omsorgen. Ett stort problem är att forskningen på området står så långt från den praktiska musikterapien.

Musik har förvisso berört människor i alla tider. Men det var först ganska sent på 1900-talet som man till fullo började förstå musikens möjligheter att stimulera en skadad hjärna.

Numera finns neurobiologiska förklaringsmodeller som kan identifiera ökad lust och förmåga till aktivitet hos hjärnskadade patienter. Det öppnar möjligheter till bättre vård för främst yngre patienter med hjälp av musikterapi. Neurobiologer studerar hjärnan och nervsystemet hos människor och andra djur.

I Sverige utvecklades musikterapi först inom ämnen som specialpedagogik och psykoterapi. Inom vården och omsorgen har man hittills varit försiktig med terapibegreppet, och ofta begränsat sig till vad man kallat musik i vården.

Internationellt är forskare mer benägna att tala om musikterapi och att pröva varierande metoder. Flertalet studier om musikterapiens effekter är småskaliga, och dessutom beskrivs musikterapeutins metoder knapphändigt.

Att kalla all målinriktad musikanvändning inom vård och omsorg för musikterapi är kontroversiellt. Inom musikterapien pågår nämligen samma diskussioner som inom andra terapeutiska områden. Vem får

kalla sig terapeut? När handlar det om terapi och när handlar det "bara" om att använda musik för att underhålla eller aktivera?

Ett stort problem är att det saknas statistiskt säkerställda effekter av musikterapi i stora kontrollerade studier. Dagens småskaliga studier beskriver nästan undantagslöst positiva resultat inom specialpedagogik, psykoterapi och rehabilitering, och den traditionella vetenskapliga kontrollen är ofta svag.

En annan komplikation är att kraven på mätbarhet och statistiskt signifikanta resultat ofta kan leda fel, och bokstavligen skymma forskarnas blick för det som är meningsfullt med praktisk musikterapi.

Kanske är just bristen på mätbara resultat i stora undersökningar en orsak till att musikterapi bedrivs i ytterst liten skala inom svensk vård och omsorg. Den blir ofta bortprioriterad när forskningsmedel fördelas, gärna med argumentet att den inte är evidensbaserad. En annan orsak är att kommunala beslutsfattare sällan är kapabla att skilja mellan musikterapi och musik i allmänhet.

Musik relaterad till vård och behandling har mest uppmärksamhet när forskare lyckats identifiera neurobiologiska processer i hjärnan, företrädesvis hos yngre försökspersoner. Det är till exempel välkänt att yngre personers hjärna har stor

plastisk förmåga även efter en hjärnskada, och att hjärnan kan stimuleras av flera miljöfaktorer. Djurförsök tyder på att en rik ljudbild kan förbättra hjärnans hörsselfunktion. Hos människor har detta haft positiva effekter under återhämtningsfasen efter en hjärnskada, visar preliminära resultat.

Alla människor har ett vardagligt förhållande till musik. Både utövanheten och musiklyssningen aktiverar en sammansatt förmåga i våra hjärnor. Själva lyssnandet stimulerar också tanke- och känslomässiga processer i allmänhet.

Forskningen anser sig kunna slå fast att musik verkligen förmodligen påverkar hjärnan på ett positivt sätt. Det borde ge goda möjligheter för musikanvändning inom vård och omsorg.

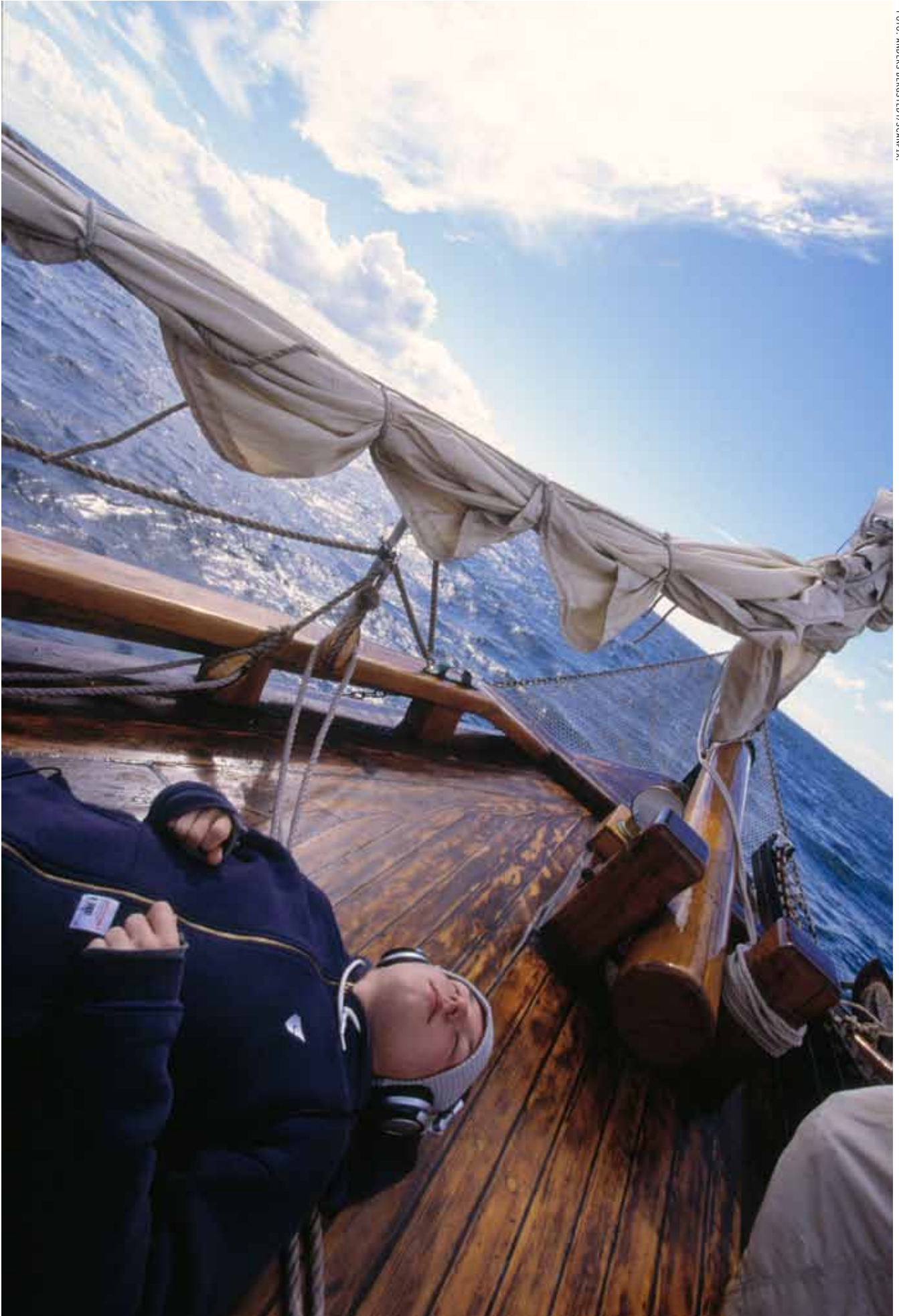
Maria Nyström

Maria Nyström är professor i vårdvetenskap vid Högskolan i Borås.

Ett sätt att stimulera människors kommunikativa förmåga.

FOTO: WWW.HUM.AAU.DK/~MORTENLO/IMAGES.

I några studier har man till exempel funnit sjunkande stressnivåer hos patienter som får lyssna på musik under vård och intensivvård efter operationer. Musik har också använts inom barnsjukvården för att lindra barnens oro och rädsla.

Andra och förmodligen större målgrupper är personer med stroke, demens eller annan förvärvad hjärnskada. En kartläggning av metoder som praktiseras i Västra Götalands län visar att musikterapeutiska sessioner inom rehabilitering genomförs både individuellt och i grupp. Vanligtvis varvas aktivt utövande och mer lyssnande musikterapeutiska tekniker. I vissa fall utgår musikterapi från den enskilda individens funktionsnivå. Ett sådant exempel, från arbetsterapi, är övningar till musik för att stimulera rörelser som behövs för att klara vardagslivet.

En annan möjlighet, med rötter inom specialpedagogik, är *call and response*. Terapeuten ställer ”frågor” med ett melodi-instrument och patienten svarar med ett annat instrument, ofta ett slagverk. Det stimulerar bland annat den kommunikativa förmågan. Inom grupprehabilitering används vanligen förinspelad musik – terapeuten leder gruppens rörelser enligt ett visst schema, till exempel för att stimulera koordination, koncentration eller förmågan att arbeta med flera sinnen samtidigt.

Musikterapeuter har ofta sin bakgrund inom vård, omsorg, kultur eller pedagogik, och en påbyggnadsutbildning i musikterapi. Tyvärr varierar utbildningarna väsentligt i längd och kunskapsnivå. Socialstyrelsen har inte heller samma tillsyns-

ansvar för musikterapi som för flera andra terapiformer. Många musikterapeuters förhoppning om att få en yrkeslegitimation ser därmed ut att dröja.

Att terapeuterna har så olika musikalisk kompetens är ett problem. Följden blir att en del terapeuter utgår från förinspelad musik medan andra prioriterar eget musicerande under terapisesionerna. När terapeuten själv kan spela, improvisera och vara musikaliskt följsam, kan personer med hjärnskador uppleva att det går lättare att tala, sjunga och röra sig. Det stärker förstås deras självkänsla och skapar glädje.

Inom vårdvetenskapen presenteras en delvis ny syn på musikterapi. Vårdvetenskap studerar människan i vården och är ett komplement till den medicinska vården och dess fokus på människans biologi. Den bygger på praktiska tillämpningar, och ämnets starka fokusering på enskilda individer innebär att det som är meningsfullt för patienten är och förblir meningsfullt även som tillämpning.

Vid Högskolan i Borås finns en utbildning med rehabiliteringsinriktad musikterapi som lockat professionella musiker. Den vårdvetenskapliga förankringen bäddar för ett öppet och reflekterande förhållningssätt – studenterna inser att musiken har flera möjligheter för både musikern och för den som drabbats av hjärnskada.

Skillnaden mellan att arbeta inför en publik och att arbeta med patienter märks i själva syftet, konstaterar musikerna som gått utbildningen. Musikterapi ger dem ett helt nytt förhållningssätt.

En annan intressant skillnad är att en publik kan bekräfta utövarens konstnärsidentitet, medan musikterapi har ett

symbolvärde i att hjälpa och skapa gemenskap i en rehabiliteringsgrupp. Musikern ingår här i en väv av vårdrelationer, och patienterna tar till sig musiken främst som en terapeutisk erfarenhet, som ett led i behandlingen.

Vad upplever patienter inom rehabilitering, vårdtagare i kommunal dagverksamhet och äldreboende under musikterapi? Kan närstående och vårdpersonal se några andra effekter än dem man hittills undersökt? Svaren på sådana frågor kan förmodligen sporra till nya sätt att se på forskning om musikterapeutiska effekter. Forskning som utgår från brukarnas erfarenheter kan lyckas med uppgiften att binda ihop det som är meningsfullt för brukarna med kraven på mätbarhet.

I väntan på detta genombrott kan konstateras att aktiv musikanvändning inom vård och omsorg är både billig och garanterat fri från biverkningar. Mycket talar också för att musiken stimulerar såväl tal och rörelser som människors sociala samspel. ■

LITTERATURTIPS

Almerud, Sofia, och Kerstin Petersson, Music therapy – a complementary treatment for mechanically ventilated intensive care patients. *Intensive and Critical Care Nursing*, 2003, 19, sid. 21–30.

Magee, Wendy, Music therapy within brain injury rehabilitation. To what extent is our clinical practice influenced by the search for outcomes? *Music Therapy Perspectives*, 1999, vol. 17:1, sid. 20–26.

Nilsson, Ulrica, Musik efter operation ökar oxytocinhalten. *Omvårdnadsmagasinet*, 2008, 2, sid 26–28.

Petersson, Gunnar, och Maria Nyström, Music therapy as a caring intervention. Musicians' learning of a new competence. *International Journal of Music Education*, 2011, vol. 29:1, sid. 3–14.

Petersson, Gunnar, och Maria Nyström, Music. Artistic performance or a therapeutic tool. A study on differences. *International Journal of Music Education*, 2011, vol. 29:3, sid. 229–240.

Sacks, Oliver, The power of music. *Brain*, 2006, 129, sid. 2528–2532.

Framtidsfrågan

Dalande publiksiffror och allt äldre konsertbesökare signalerar en kommande kris för konstmusik och opera. Men här syns också prov på nytänkande – som när konserthus låter symfoniorkestrar tolka tevespelsmusik eller när tyska operahus sätter upp verk baserade på sci-fi-serien *Star Trek*.

Samtidigt har många företeelser som hör till dagens populärmusik, som Spotify, YouTube och Twitter, inte fått särskilt stort genomslag i den klassiska musikens värld. Kanske kommer klassisk musik att utvecklas i en annan riktning, oberoende av populärmusiken.

Har den klassiska musiken verkligen någon framtid?

Vi har frågat Kjell Englund, Elle-Kari Höjeberg och Marion Lamberth.

FOTO: HANNA DEGERSTRÖM

Konstmusiken ger motbilder

De flesta konstnärliga uttryck i västvärlden har enligt min mening minst lika intressanta motsvarigheter inom andra kulturer. Den klassiska, eller rättare sagt den västerländska konstmusiken, står dock högt över övriga musikaliska uttryck i världen i ett antal avseenden: variation, komplexitet, struktu-

Kjell Englund

Kjell Englund är vd och konstnärlig ledare för Norrlandsoperan, Umeå.

rer, stilar, instrumentkombinationer och tonalitet.

Benämningen klassisk musik är inte adekvat – den refererar bara till svunnen tid och historia. Det som inte utvecklas, avvecklas, och den västerländska konstmusiken utvecklas hela tiden; nya verk skrivs av tonsättare med helt andra referenser än man hade för 150 år sedan.

I en tid då snuttifiering, brist på fördjupning, förnedringskultur och omedelbar behovstillsfredsställelse verkar vara ledorden för dagen, tror jag att det finns ett uppdämt behov av motbilder. Här fyller den västerländska konstmusiken en viktig funktion som motgift. Det är ett viktigt skäl till dess berättigande och framtid. ■

FOTO: MIKE GRÖNBERG

Lyssna på Nina Hagen

Mitt svar är självklart JA! Ur ett hundraårigt eller femtioårigt perspektiv, kan man annat än vara optimistisk beträffande den klassiska musikens framtid?

I dag finns fler konserthus i Sverige än för hundra år sen och publiken är större, orkestrarna bättre och många solister håller världsklass. 600 000 svenskar sjunger i kör, och fler barn än för hundra år sedan lär sig spela klassiska instrument.

Elle-Kari Höjeberg

Elle-Kari Höjeberg är kanal- och programansvarig för P2, Sveriges Radio.

Och musiken lever på oväntade platser. Spelar det då någon roll om publiken vet att det är "klassisk musik" de lyssnar till? Blir Wagners "Valkyrieritt" sämre av att vara ett soundtrack i filmen *Apocalypse now*? Lever Carmens "Habanera" lika mycket i Nina Hagens tolkning? Är mötet med Liszts "Liebestraum" som musik i ett datorspel fullt?

Den klassiska musiken har aldrig varit och kommer sannolikt inte heller att bli en mass-

rörelse. Men fotbollens läktarkörer sjunger i dag både Verdi, Tjajkovskij och Elgar.

Musik som går rätt in i hjärtat kommer alltid att finnas, glömmas bort och återupptäckas. Platsen och formen för dess existens kommer säkert att förändras.

Så även om konkurrensen om lyssnarnas öron i dag är större än någonsin, vågar jag utropa: Den klassiska musiken lever – länge leve den klassiska musiken! ■

FOTO: PRIVAT

Ingenting att förlora

Klassisk musik – även kallad konstmusik – har sina rötter i medeltiden och kännetecknas av ständig stilistisk förnyelse. Längre kunde en konkret skiljelinje dras mellan konstmusik, populärmusik och folkmusik, men numera är gränserna flytande.

Skivbutiker slår igen samtidigt som det byggs nya och allt större konsert- och operahus i Europa. Företeelserna har inget

Marion Lamberth

Marion Lamberth är musikforskare vid institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

med varandra att göra förutom att de utspelar sig inför samma bakgrund: det ökade bruket av webbaserade medier.

Tidigt påpejade tänkare som Theodor Adorno och Walter Benjamin följderna av den mekaniska reproduktionen av musik. Om den i deras ögon var början till vår fragmenterade tillvaro, kan man undra var vi befinner oss i dag.

Musikalskaren har tillgång till en rik skatt av musik. Den som

får minst utrymme i lyssnarnas hjärtan är dagens konstmusik. Visst, den gör ibland motstånd vid lyssnandet, och jag ser en tendens till tvångsmatning när den spelas uppblandad med annat. Varför inte möta den med mera mod?

Jag tror att konstmusikens framtid hänger på dess nutid. Vi har ingenting att förlora: Mozart och Beethoven kommer alltid att finnas med! ■

Sverige i framtiden

Institutet för Framtidsstudier avslutar nu forskningsprogrammet *Sverige i framtiden* som haft fokus på tre kritiska frågor: socialt utanförskap, integration och pluralism samt välfärdsstatens finansiering. Kraftfulla sociala investeringar i människors kunnande och färdigheter är en nödvändighet för att ge Sverige en hållbar framtid. Ytterst står den sociala sammanhållningen på spel.

Vårt sätt att skriva historia säger hur vi vill ha det i framtiden – det är en hypotes som inställt sig på senare tid. I det gamla sovjetriket var man experter på att skriva historia så att den passade makt-havarna. Detta spårades upp av den fiktiva Radio Jerevan, som utvecklade driften med makten till en sublim konst.

Det kommer en fråga från en av Radio Jerevans påhittade lyssnare. Kan man förutsäga framtiden? Svaret dröjer som vanligt något, men det kommer.

– En kamrat frågar oss huruvida det går att förutsäga framtiden. Ja, kamrat, utan tvekan, inga problem. Vi vet exakt hur framtiden blir. Det är historien som vi har problem med; den förändras hela tiden.

Institutet för Framtidsstudier har de tre senaste åren bedrivit forskning kring tre särskilt angelägna frågor för Sveriges framtid: socialt utanförskap, integration och pluralism samt

välfärdsstatens finansiering. I faktarutan nedan skisseras huvudresultaten från dessa studier.

Det finns några viktiga gemensamma nämnare. En handlar om att Sveriges framtid vilar på hur vi organiserar våra sociala relationer, vårt sociala kapital. En annan handlar om att det krävs sociala investeringar för att säkerställa detta kapital. Staten har en särskild roll; den ska via utbildningssystemet se till att alla dels har lika möjligheter, dels blir tillräckligt starka för att bära en åldrande befolkning.

Det vore dock en illusion att tro att individer och företag inte behöver vara med och dela på kostnaderna. Eftersom de får vara med och dela på vinsterna, av till exempel satsningar på utbildning, finns ett särskilt starkt motiv till delade bördor. För att få helheten att fungera, krävs långsiktiga offentligt–privata partnerskap.

Att investera kostar pengar, och innebär att vi antingen måste avstå från konsumtion eller låna

Joakim Palme

Joakim Palme är avgående vd för Institutet för Framtidsstudier.

Vid sidan av de forskningsprojekt som nämns i artikeln har Institutet på senare år bedrivit forskning bland annat om barns och ungdomars uppväxtvillkor, befolkning och ekonomi samt om regioner och naturresurser. Läs gärna mer om detta på hemsidan www.framtidsstudier.se.

pengar. Det gäller oss som individer, företag och samhälle. Det finns mycket goda skäl att göra investeringar *nu* för att minska belastningen på 15–20 års sikt när Sveriges befolkning verkligen börjar åldras.

Regeringen har nyss sjösatt Framtidskommissionen. Det är inte bara Sveriges framtid som står på spel. Hela EU skakas när den globala finanskrisen torpederat såväl sysselsättningen som statsfinanserna. Därmed äventyras det sista av den sociala sammanhållningen. Det är ingen slump att det just är sammanhållningen i samhället som, enligt min källa i Rosenbad, är huvudfokus för Framtidskommissionen.

På vilken grund skall denna vila? Om vi medborgare delar den politiska ledningens uppfatt-

ning, att det är den sociala sammanhållningen som är den primära utmaningen, då måste vi se till att målbilden för politiken ändras. BNP måste ersättas med indikatorer på ekonomisk och social utveckling som ger rätt signaler till allmänheten och beslutsfattarna.

De intergenerationella transfereringsräkenskaper som Institutets forskare byggt upp i internationellt samarbete är en bra utgångspunkt här.

Jag har just lämnat chefskapet för Institutet efter nio år. Inte utan stolthet över den verksamhet som medarbetarna visat i vetenskapliga publikationer och utåtriktad dialog, och med nyfikenhet eftersom Institutet får en så kvalificerad vetenskaplig ledning i Peter Hedström. ■

Sverige i framtiden har varit Institutets senaste forskningsprogram under VD Joakim Palme. Det har främst inriktats på framtidens befolkningsstruktur och institutioner, med såväl svenska som internationella analyser. Tre av programets större delprojekt presenteras här. Ett fjärde delprojekt, *Framtidsstudier om framtidsstudier*, publicerar 2012 en antologi om vad framtidsstudier egentligen är och kan vara.

Per Strömblad,
Olof Bäckman
och Peter
Johansson

Per Strömblad,
Olof Bäckman och
Peter Johansson
är forskare vid
Institutet för
Framtidsstudier.

Segregation och integration

Projektet *Integration och pluralism i det framtida samhället* har handlat om hur integrationens förutsättningar påverkas av institutionella villkor och mentala föreställningar. Idén om integration som en nyckel till det goda samhället sätts därmed i kritisk belysning.

I Sverige såväl som i andra europeiska välfärdsstater utmanas visionen om delaktighet och samhörighet av ojämlika villkor, intolerans och segregation. Lika möjligheter för alla invånare blir ett avlägset och orealistiskt mål, snarare än en självskriven ambition, för välfärdssamhället. Opinionsbildare tycks helt eniga om att den svenska integrationspolitiken misslyckats. Samtidigt får

Sverige mycket höga betyg i jämförande kartläggningar av integrationspolitik.

Paradoxen blir begriplig i ljuset av att diskussionen om integration uppvisar så stora brister. Integration visar sig kunna ges helt olika, men var för sig rimliga, innebörder. Och den offentliga debatten stampar på samma fläck så länge man undviker den verkligt uppfordrande frågan: Ska politiken främja en gemensam framtida svensk mångfaldskultur?

Flera studier har belyst boendesegregationens återverkningar på människors delaktighet i samhället. I mer mångkulturella miljöer tycks vi alla ha svårare att upprätthålla förtroendet för våra medmänniskor. Etnisk segregation kan även i Sverige leda till en

svagare tillit människor emellan.

En ljuspunkt är att det svenska föreningslivet har förmåga att stimulera demokratisk delaktighet och kompetens oavsett medlemmarnas bakgrund. Det visar sig också att etniska föreningar kan bli bryggor till engagemang i majoritetssamhället.

Hamnar utanför arbetsmarknaden

Projektet *Det sociala utanförskapets orsaker och konsekvenser* har fokuserats dels på processer som leder till inkludering och exkludering på arbetsmarknaden, dels på de risker för fattigdom och marginalisering som processerna skapar. Hur etableringsfasen på arbetsmarknaden fungerar, är en avgörande faktor. Därmed sagt att det främst är ungdomar och nyligen invandrade som är viktiga att studera.

Den formella och den informella arbetsmarknaden inom den lavinartat växande hushållstjänstesektorn är ett bra exempel. För vissa nyanlända är den informella sektorn en väg in på den formella arbetsmarknaden. För i synnerhet de

Styrelseledamoten Hans Rosling, samt Institutet-forskarna Bo Malmberg, Renate Minas och Thomas Lindh.

inofficiellt invandrade blir den informella hushållstjänstsektorn en del i en exkluderings- och exploateringsprocess, med osäkra arbetsförhållanden, låga löner och sexuella trakasserier. Vissa arbetsgivare inom sektorn efterfrågar till och med "papperslösa" som är lätta att utnyttja.

På den formella arbetsmarknaden är utbildning avgörande för människors chanser att etablera sig med framgång. Att lyckas i skolan skapar mycket goda förutsättningar för en smidig övergång till arbetslivet. Misslyckanden i skolan eller inom vuxenutbildningen skapar däremot stora svårigheter att få fotfäste.

Att hamna utanför som ung vuxen får dessutom ofta effekter som hänger med genom hela arbetslivet. Ett exempel är att man löper betydligt högre risk än andra att bli arbetslös vid konjunkturnedgångar. Eftersom skolresultat har ett starkt samband med förhållanden i uppväxtfamiljen, kommer dessutom vår förmåga att bekämpa dagens barnfattigdom ha stor betydelse för denna barngenerations lika möjligheter i framtiden.

Arbetet och förmånerna

Det flervetenskapliga projektet *Välfärdsstatens finansiering* har uppmärksammat hur den åldrande befolkningen och skattebasernas rörlighet över nationsgränser utmanar välfärdens finansiering. Vi har studerat vad relationen mellan finansiering och förmåner betyder för fördelningen av resurser över livets skeden, men också för våra chanser att reproducera den framtida skattebasen. Ett nyckelbegrepp är den ekonomiska livscykeln: hur vi utbildas, arbetar, konsumerar, betalar skatt och investerar.

Idalet är att skatter och avgifter utformas så att de inte urholkar skattebasen. Relationen mellan arbete och förmåner framstår därför som en central fråga.

Vi kan konstatera att barnfattigdomen är lägre i länder med föräldraförsäkring (som gynnar kvinnors förvärvsarbete) och i länder där barnbidragen ges utan behovsprövning (ett sätt att undvika fattigdomsfällor).

Även på andra områden kan inkomstrelaterade förmåner

motverka människors minskande vilja att förvärvsarbeta på grund av beskattning. Förmånerna kan samtidigt ha goda fördelningseffekter om de lyckas sprida riskerna för arbetslöshet och ohälsa.

Finansieringen bör vidare undvika risken att arbetsgivare av kostnadsskäl låter bli att anställa äldre. Hur äldreomsorgen organiseras spelar också roll: om barnen tar hela ansvaret för sina föräldrars omsorg, påverkas främst kvinnors möjligheter att förvärvsarbeta.

Ett annat sätt att gynna förvärvsarbete är att se över hur förmåner beskattas när förmånstagare rör sig över nationsgränser.

Ett ideal är att skattebetalarna känner att deras uppoffringar är rättvisa i förhållande till vad andra betalar, och att de står i rimlig relation till förmånerna. Breda politiska överenskommelser på hemmaplan kan vara ett sätt att skapa långsiktighet och stabilitet. ■

En bättre tidskrift?

Vi har brett ett slumpmässigt urval av *Framtidens* prenumeranter att ge sin syn på tidningen. Fler internationella perspektiv är ett vanligt önskemål, visar det sig, och gärna också fler texter inom områdena miljö och ekonomi.

Alexander Darin Mattsson

Alexander Darin Mattsson utbildar sig till utredningssociolog och har praktiserat vid Institutet för Framtidsstudier.

Framtidens prenumeranter har funnits sedan 1982. Ambitionen har hela tiden varit att berätta om forskning med inriktning på framtidsfrågor samt att skapa debatt om vilka möjligheter och hot framtiden erbjuder.

Vi på redaktionen vill naturligtvis ta reda vad läsarna tycker om tidskriften och hur vi kan göra den bättre. Våren och sommaren 2011 genomfördes därför en enkätundersökning där vi framför allt ville veta två saker: Vilka är det som läser *Framtider*? Vad anser våra prenumeranter?

Prenumeranternas åsikt om en tidning är förstuds inte representativ i alla avseenden. Men en läsarusundersökning av detta slag kan ändå ge viktig information om vad som är mer eller mindre uppskattat. Den kan också ge tips om förbättringar.

Vi vände oss till privatpersonerna i vårt prenumerantregister för att få svaren. Det är många institutioner, företag och bibliotek som prenumererar på *Framtider* – men det är svårt att hitta de enskilda läsarna i denna grupp. Drygt hälften av enkätens 210 slumpmässigt utvalda personer har tagit sig tid att svara på våra frågor. Sju av tio svarspersoner är män, visar det sig. Den yngsta är 32 år gammal, den äldsta har fyllt 91, och genomsnittsåldern ligger på 64 år. Ett stort tack till er alla!

Läsarna som svarat är överlag högutbildade och oftast storstadsbor. Över 80 procent har universitets- eller högskoleexamen. Nästan hälften bor i antingen Stockholm, Göteborg eller Malmö, och var åttonde läsare finns på landsbygden. Genomsnittspersonen har prenumererat på *Framtider* i nio år.

Vad är det som får oss att fastna för en tidskrift i största allmänhet? Vi bad läsarna att ta ställning till ett antal allmänna påståenden för att försöka ringa in frågan. Två av de viktigaste kriterierna, visar det sig i enkäten, är att författarna är trovärdiga och att de går på djupet med sina ämnen. *Framtider* lyckas i hög grad leva upp till förväntningarna på en läsvärd tidskrift med denna måttstock.

De flesta anser att tidningens yttre utseende och utformning har sitt värde, men det är ändå egenskaper som prioriteras lägre än annat.

Hälften av *Framtidens* svarande läsare ägnar mer än trekvart åt varje nummer, medan den andra halvan nöjer sig med 16–45 minuters läsning. Nästan 45 procent läser allt, vilket är en ganska hög siffra. Tidskriften är lagom lång, tycks det, och endast 3 procent menar att den är svår-läst. De senaste årens mest populära nummer (fram till nr 1/2011) är temanumret "Fattigdom".

Vad är det då som saknas i tidskriften? Inget påtagligt, om man får tro svarspersonerna i enkäten. Däremot är det många som vill se mer av framtids-perspektiv inom olika ämnen, men också underhållande inslag som "framtidsskvaler" och "genier spekulerar". Fler internationella perspektiv, är ett annat vanligt önskemål, och gärna också fler texter inom områdena miljö och ekonomi.

Helhetsbetyget för *Framtider* blir gott: mycket bra, säger nästan hälften av svarspersonerna, och lika många ger betyget ganska bra. Hela 97 procent är beredda att rekommendera tidskriften.

"Mycket tidskrift för pengarna!", är en läsarkommentar. "Den är välgörande befriad från åsikter på modet och populism i dess negativa mening" tycker en annan. En brasklapp är dock på sin plats: Vi vet inte vad de 45 procent som inte svarat på våra frågor skulle ha sagt.

Vi lovar att ta fasta på läsarnas åsikter om vad som kan göras bättre och vad vi bör skriva mer om. Tack ännu en gång till er som besvarat frågorna! ■

Peter Hedström är ny vd

Efter åtta år vid University of Oxford flyttar sociologen Peter Hedström hem till Sverige och blir ny vd för Institutet för Framtidsstudier.

Rötterna finns främst i Vilhelmina där pappa hade färghandel, men redan som nioåring flyttade han till Spånga.

Han disputerade 1987 i sociologi vid Harvarduniversitetet, och har sedan dess varit verksam som professor i Chicago, Stockholm, Oxford och Singapore.

Det var inte alls givet att han skulle bli sociologiprofessor. Han började utbilda sig till ekonom, men företagsekonomi släckte glöden. Så det blev sociologi i stället.

Vad fick honom att söka jobbet vid Institutet för Framtidsstudier?

– Tre saker, säger Peter Hedström snabbt. Jag hade sedan tidigare en allmänt positiv syn på Institutet. Att det ligger i Stockholm, är en annan pluspoäng. Och för det tredje råkar jag gilla kombinationen administration och tid för egen forskning som vd-posten innebär.

Men det som slutligen fick honom att skicka in ansökan var att hans mexikanska fru, till hans överraskning, genast var med på noterna att byta ut Oxford mot Stockholm.

Det är för tidigt att formulera ett färdigt forskningsprogram, menar Peter Hedström. Men vissa riktlinjer är klara.

– Att bedriva framtidsstudier hör till det allra svåraste, men också mest intressanta, inom samhällsvetenskapen. Samhällsvetenskapen har utvecklat en mängd verktyg som gör det möjligt att beskriva det förflutna med stor precision.

FOTO: IF/BILD.

– Men för att kunna säga något om framtiden måste vi kunna formulera med betydande precision hur de framtidsrelevanta processerna fungerar. Vi måste ha högt ställda mål och försöka bättre förstå de sociala mekanismer som opererar i våra samhällen. Först när vi förstår mekanismerna kan vi forma teorier och modeller för olika framtidsscenarioer.

Forskningen vid Institutet kommer att studera viktiga samhällsfrågor som demografiska förändringar, segregering och integrering utifrån ett sådant perspektiv, och luta sig mot samhällsvetenskapens senaste landvinningar.

– Dessutom vill jag förstärka Institutets internationella inriktning, både vad gäller de frågor vi studerar och Institutets koppling till det internationella forskningsområdet. Sveriges framtid bestäms i hög grad av skeenden utanför landets gränser, så det är väsentligt att vi systematiskt beaktar internationella frågor. Dessutom hoppas jag att Institutet ska bli en allt mer internationell miljö med många utländska gästforskare.

Institutet för Framtidsstudier är unikt i Sverige i sin utåtriktade satsning, betonar Peter Hedström

– Det känns lockande och det vill jag slå vakt om. Offentliga, välbesökta seminarier som *Framtidfokus*, och tidskriften *Framtider* är några effektiva instrument. Institutet ska vara med och påverka diskussionen om de stora framtidsfrågorna. Det tummar vi inte på.

– Dessutom är det viktigt att vår forskning är av högsta internationella standard, och ju större inflytande vi har på den offentliga debatten, desto viktigare blir forskningens kvalitet. ■

Leif Åberg

Leif Åberg är journalist och extern redaktör för *Framtider*.

FOTO: KAUSA KAX VÅGHALS.

Fans eller producenter? Musikens betydelse för tonårstjejer

Nyligen presenterade norska NRK en undersökning som visade att kvinnliga soloartisters närvaro ökade på försäljningslistorna i Sverige och Norge första halvåret 2011. Och visst är det sant att artister som Shakira, Lady Gaga och Beyoncé under 2000-talet varit mycket framgångsrika, och att kvinnor i dag syns mer. Men betyder det att musikens värld håller på att bli jämställd?

Ann Werner

Ann Werner är lektor i genusvetenskap på Södertörns högskola.

Musikbranschen kan framstå som grabbig: musikjournalister, dj:ar, rockstjärnor och skivbolagschefer är oftast män. Lyssnarna däremot består av både män och kvinnor.

Frågan är hur unga kvinnor förhåller sig till grabbigheten.

Jag har själv forskat om musikens betydelse i några tonårstjejjers liv och hur deras användning av musik samspelar med sökandet efter genusidentitet.

Musik är naturligtvis bara en av många faktorer som bidrar till hur tjejer talar, tycker, betar sig

och uppfattar sig själva. Men i tonåren är musiken viktig för många, och därför har valet av musik betydelse för vilka identiteter tjejer och killar skapar, inför varandra och sig själva.

I min studie av ungdomars musikbruk deltog 23 tjejer i åldrarna 14–16 år och boende i en medelstor svensk stad. De valdes genom att jag besökte två högstadieskolor och presenterade min forskningsidé. Alla intresserade fick delta i projektet.

Det blev en grupp med blandad social och etnisk sammansättning: ungefär hälften hade helsvenska föräldrar, de andra hade föräldrar från bland annat Bosnien, Syrien, Turkiet och Somalia. En tredjedel av föräldrarna hade medelklassyrken (som kontorsarbete, egna företagare eller lärare), många hade arbetaryrken (ofta inom restaurang och verkstad), andra var sjukskrivna eller arbetslösa.

Studien innehöll gruppintervjuer, enskilda intervjuer och deltagande observation: i skolan, på stan och i hemmiljö. Eftersom det är en kvalitativ studie är resultaten inte generaliserbara, men de kan ändå visa tendenser som är giltiga för många tjejer.

När de 23 tjejerna valde musik blev det gärna hiphop, R&B och rock. Favoriterna varierade inte oväntat under tiden jag följde dem, mellan november 2005 och juni 2006. Många gillade Shakira, Beyoncé och Ne-Yo, men också Eminem, The Game och svenska hiphopartister utan skivkontrakt. Andra föredrog rockgrupper som

Lykke Li under Hulthedsfredsfestivalen, 2008.

FOTO: JULIA LINDEMALM/SYDVENSKAN-TB1

FOTO: HELENA LARSSON/NATURFOTOGRAFERNA-IBL

Simple Plan och Blink 182. Några lyssnade på hårdrock och några på pop från Turkiet och Libanon.

Tjejerna kopplade snabbt ihop olika artister med bestämda egenskaper. Hiphop med tunga beats och rock hade bättre texter, enligt tjejerna, och ansågs som seriösare och hårdare musik än trallvänlig hiphop (med sjungna refränger och popliknande slingor), R&B och pop. Hiphop med tunga beats och rock uppfattades också som ärligare eftersom artisterna skriver sina egna låtar, om egna upplevelser, och har ett personligt budskap.

Liknande tankar hittas inom musikjournalistiken: viss musik ses gärna som mer äkta. Rock-artister med hårda liv och tidig död anses ofta göra mer äkta musik än popgrupper som satts samman av skivbolag.

Det hela bygger på idén om upphovsmannen eller uphovskvinnan som central för musikens mening: endast en lidande skapare som gör musik på grund av en inre konstnärlig drivkraft förmår visa äkthet. En artist som inte uppfattas som äkta konstnär ses som mindre seriös.

ett nästa steg förknippade tjejerna i undersökningen "seriös" musik med manliga artister, medan "oseriös" musik förknippades med kvinnliga. Samma kopplingar återkom i lyssnandet: de förment oseriösa genrerna R&B och pop ansågs mest populära bland tjejer, medan

den "seriösare" musiken tycktes attrahera fler män än kvinnor.

Detta sätt att genusbestämna och värdera har sina komplikationer. En tjej som lyssnar för mycket på seriös musik riskerar att stämplas som okvinnlig – hon är ju per definition inne på killmusik. Om hon bara lyssnar på "tjejmusik" ses hon som oseriös – en passiv lyssnare som kanske inte har någon "riktig" musiksmak att tala om.

En balans mellan olika genrer var därför idealet. De 23 tjejerna förhandlade sinsemellan både om vilken musik som anses bra och om hur man på olika sätt kan vara tjej. Att vara fans till snygga manliga artister eller att imitera kvinnliga artisters dans och stil, är bara en del av helheten.

U ngefär en tredjedel spelade och skrev musik själva. De mest engagerade skrev egna låtar på gitarr och tre tjejer hade ett eget band. Tjejer med karriärambitioner som låtskrivare eller sångerskor begränsades emellertid av de egna tankarna om kvinnors plats i branschen. De ville satsa på musik som ansågs seriös och äkta, men inom denna musik saknades kvinnliga förebilder.

En tjej gillade att skriva rocklåtar och spela gitarr. Men enligt henne låter rock bättre med mörka, manliga röster – som hon inte kunde imitera – och därför blir killar bättre som rockartister.

Förhandlingarna om "godkända" artister och genrer pågick alltså parallellt med att tjejerna kate-

Publik vid konsert med gruppen Antic Cafe, Tyrol, Stockholm, 2009.

Det hela bygger på idén om upphovs-
mannen eller upphovskvinnan som central
för musikens mening: endast en lidande
skapare som gör musik på grund av en inre
konstnärlig drivkraft förmår visa äkthet.

goriserade sig själva och andra. En del uppfattades av kompisarna som ytliga för att de lyssnade på pop och R&B, andra som lite maskulina för att de föredrog rock, eller rent av som farliga för att de gillade hårdrock. Att hitta rätt blandning av musik kändes kanske mer som ett ideal snarare än som något de kunde leva upp till.

Etnicitet och invandrarskap var andra betydelsefulla faktorer. Hiphop och R&B ansågs höra ihop med ungdomar med invandrarbakgrund – helsvenskar hade inte samma självklara rätt här. Trots detta var det många helsvenska tjejer som lyssnade på hiphop och R&B. Musiken må ha definierats som osvensk, men det var ett sätt att visa lojalitet med den egna mångetniska boendemiljön.

Rock och dansbandsmusik framhölls som mer svenska genrer. Trots detta fanns även tjejer med föräldrar från exempelvis Syrien och Bosnien bland rocklyssnarna.

Att gilla svensk dansbandsmusik framstod däremot som hopplöst töntigt. Dansbandsmusik ansågs supersvensk och pop från Turkiet super-turkisk. I tjejernas ögon etnifierades dessa genrer på ett annat sätt än amerikansk rock och hiphop –

de kändes alltför svenska respektive alltför turkiska, och därmed "etniska". Däremot var etniciteten mer osynlig i amerikansk och svensk R&B, hiphop, pop och rock.

Benägenheten att dela upp musikgenrer – killiga eller tjejiga, förknippade med en mång-etnisk förort, kopplade till invandrare eller svenskar – blev också viktiga redskap i förhandlingen om den egna identiteten. Genom att välja musik kunde tjejerna (i varandras ögon) bli tjejigare, markera tillhörighet med platsen de bodde på, visa att de var vanliga tjejer, tuffa invandrare eller töntiga helsvenskar.

Tjejernas positioner i musikkulturen präglades i mitt material av både möjligheter och begränsningar. Å ena sidan märks influenser från musikgenrer från olika delar av världen och från olika sätt att förhålla sig i vardagen. Å andra sidan uppfattas man lätt som alltför killig, oseriös eller töntig om man väljer fel. Dålig smak kan få kända sociala konsekvenser – man blir inte lika omtyckt i kompisgängen.

Det betyder inte att reglerna är godtyckliga. Gränserna som tecknades – mellan tjejigt och killigt, invandrare och svenskar – speglar större maktstrukturer. I samhället i stort ordnas människor utifrån genus och etnicitet. Att detta sker även i tonårstjejers musikkultur är knappast förvånande. Men kanske har uppdelningarna inom ungdomsgrupper något att berätta om vart kulturen och samhället är på väg.

Kvinnors position i musikkulturen verkar ha stärkts av de senaste decenniernas ökande jämställdhet i samhället. I alla fall om man får tro NRK:s undersökning. För deltagarna i min studie var lyssnandet även en väg till att producera musik. Att uppmärksamma deras lyssnande och producerande kan vara ett sätt att förstärka denna trend.

Men visst finns det begränsningar som dröjer sig kvar. Vilken plats tjejer tilldelas styrs av föreställningar om genus, men även av förutfattade meningar om vad som lämpar sig för svenskar och invandrare. Delaktigheten tycks alltså villkorad: tjejer och kvinnor är främst aktiva inom vissa genrer och i vissa positioner, ofta som sångerskor. Låtskrivarna i min forskningsstudie blir tvungna att hantera dessa föreställningar om kvinnor i musikbranschen om de vill ha en framtid där. ■

LITTERATURTIPS

Ganetz, Hillevi, Anna Gavanoas, Hasse Huss och Ann Werner, *Rundgång. Genus och populärmusik*. Göteborg: Makadam, 2009.

Werner, Ann, *Smittsamt. En kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer*. Umeå: h:ström, 2009.

Frida Hyvönen vid
pianot.

FOTO: PONTUS LUNDAHL/SCANPIX.

Dansen och makten

Dansen är en naturlig urkraft som funnits i alla kulturer och från tidig barndom, liksom bland flera djurarter. Ett uttryck för lekfullhet, rytmkänsla och kreativitet, för kroppslig och andlig förfining, men också nära sammankopplad med lust, berusning och extas. Som ett sätt att komma andra nära, betydligt närmare än vad som annars varit socialt acceptabelt, har dansen vunnit bred popularitet i alla ungdomsgenerationer.

Dansen har något oroande över sig, och en sådan kraft har självklart väckt begäret att tämja och kontrollera. Inte minst den offentliga dansen, sällskapsdanser, med dess nära släktskap med lust och berusning, har setts med misstänksamhet av makt och auktoriteter.

Dans betraktas än i dag som "oordning" och kräver särskilt tillstånd från myndighet. Så sent som 2005 fastslogs detta av en, så när som på

moderaterna, enig riksdag. I 1800-talets bondesamhälle var det i många socknar vitesbelagt för husbönder att hos sig tillåta dans, och för ungdomar att arrangera dans på andra datum än de tillåtna. Ändå klagade kyrkoherdar över återkommande "oordningar" i torp och gårdar.

Med 1940-talsdebatten om "dansbaneeländet" kulminerade förmodligen maktens kamp mot dansen i modern tid. Biskop Yngve Brilioth i Växjö krävde 1938 en statlig undersökning av vilka

Mattias Svensson

Mattias Svensson är redaktör på samhällsmagasinet *Neo*.

ingripanden som var nödvändiga för att hejda ett fortgående förfall. Detta blev 1939 års Ungdomsvårdskommitté, som skulle undersöka ungdomsbrottsligheten, men även granska det offentliga nöjeslivet och föreslå ”lämpliga åtgärder till sanering därav”.

”Dansbaneeländet” fördömdes även av en närmast enig politiker-, läkar- och lärarkår. Swing och jitterbugg, liksom andra ungdomsnöjen som film och veckopress, sågs som ett stort socialt och moraliskt problem. Så stort att oron födde den ungdomspolitik, med stöd till föreningar och annan ”uppbygglig” ungdomsverksamhet, som finns kvar än i dag.

Den främsta anledningen till 1940-talets dansbanemotstånd var upprördheten kring sex. Allan Svantesson, socialsekreterare vid Svenska Kyrkans diakoncentral, slog fast att ”modern dans är utan tvivel en parningslek”. Likaså sågs dansbanan som en låg och primitiv nöjesform, inte sällan med referenser till ”negroid s.k. musik”.

Dansbanorna kopplades till tidens andra stora problematik, befolkningsfrågan, genom att sägas

skapa ett minskat intresse för familjeliv. Enligt Alva och Gunnar Myrdal drevs ungdomen till dansbanorna som en följd av den trångboddhet de menade även låg bakom sjunkande nativitet. Detta var en nationens ödesfråga.

Dansen beskrevs också som i sig berusande. ”Vad betyder väl i detta avseende närvaron av en eller annan lätt berusad person i jämförelse med den dansmusik, vars karaktär innefattar bland annat den fysiska och mentala hållningen hos en lallande och raglande fyllerist?” skrev folkskolläraren Erik Walles 1945 i *Jazzen anfaller*.

Andra rapporterade om att musiken drev ungdomarna ”till en onaturlig sinneshets”. Det finns ett vittnesmål från en tidigare dansbanebesökare som till punkt och pricka följer hur drogmisbruk beskrivs i dag:

Vad är den moderna dansen? En fin och hygglig sällskapslek? Nej! En vilddjurslek. Har man börjat så är man fast. Första gången går man dit liksom på prov. Det finns alltid någon som får en att följa med. Inte tycker man, att det var så roligt. Ganska trist, rent av. Men man får bekanta. Några flickor kanske, som man dansar med. Och så vill man vara i deras smak, man lägger an på dansen och vill vara styv. Och rätt vad det är blir man gripen. Man märker det inte själv genast. Jo, kanske på en allmän slöhet. Man blir likgiltig. Jag minns att jag började trivas sämre på jobbet. Dansen! – Musiken! Eggande är för litet sagt om den. Den arbetar sig sakta upp till en höjd där man inte har intresse för något annat än rytmen, glidandet. Flickan följer med smidigt, mjukt, farligt, rasande ... Man blir lättstött, man blir ovänlig. Och så förskräckligt trött. Det enda som gör en till folk igen är en ny danskväll. Man lever för den. Man tänker inte längre. Man är ett trögdjur ... Jag har försökt slita mig loss från dansbanan och balsalen. Varit borta en tid, men så har man träffat någon från gänget ... Och så är man klippt igen.

Källa: Allan Svantesson,
Ungdomens fiende n:o 1, 1941.

I riksdagen drevs frågan över blockgränserna med socialdemokraterna och folkpartiet i främsta ledet. Allan Svantesson lät även sammanställa enkäten *Folkmoral och nöjesliv* 1942. I denna hävdas att 74 procent av prästerna ansåg att de ungas tillstånd var dåligt, lågt, slappt och opålitligt. Nio av tio läkare ansåg att det moderna nöjeslivet skadade ungdomens moral. Åttio procent rekommenderade sanering eller

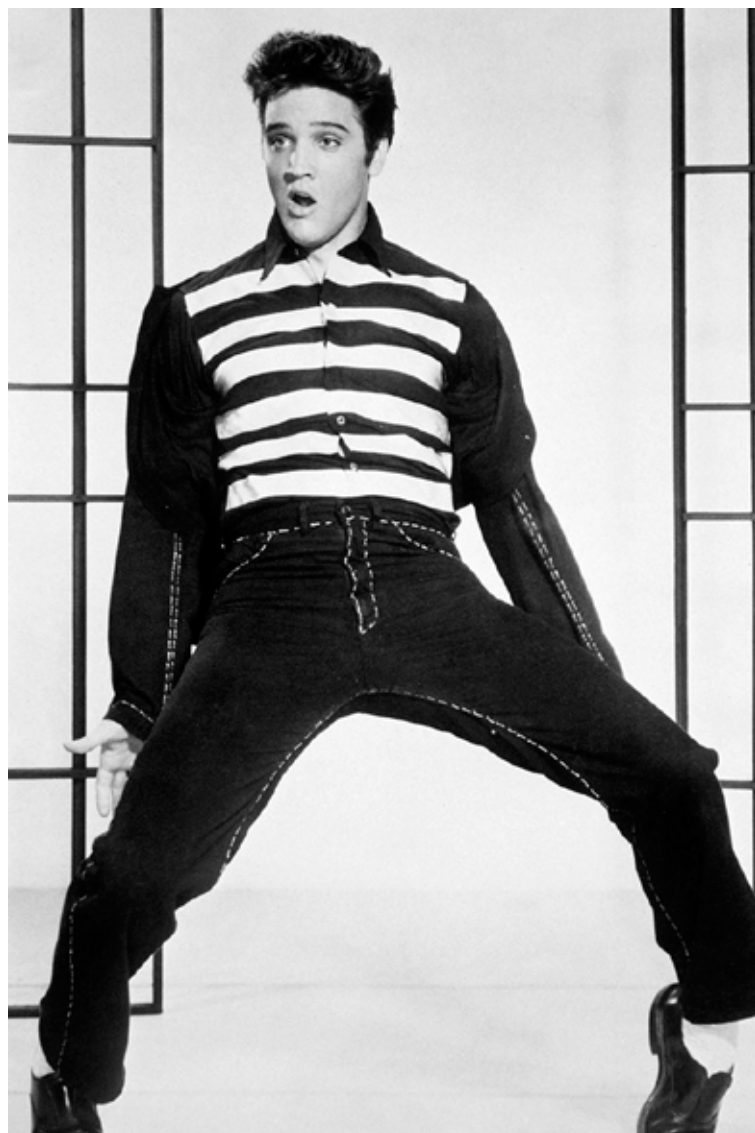

FOTO: SIPA-SCANPIX

Enligt Alva och Gunnar Myrdal drevs ungdomen till dansbanorna av den trångboddhet de menade även låg bakom sjunkande nativitet. Detta var nationens ödesfråga.

censur. Dansbanorna skulle stängas eller förbjudas för minderåriga.

Vanliga teman var också att demonisera nöjesidkare och kommersialism. ”En sanering inom nöjeslivet måste företas. Dika ut träskmarkerna! Vidare måste de kallt beräknande affärsmännen, som ekonomiskt exploatera ungdomens svagheter, ’oskadliggöras’”, menade pastor John Hedlund. Andra talade om en ”kulturkapitalism” med ”vederstyggliga förförelseinrättningar” som ”gjorde affärer av mänsklig svaghet.” Mot detta ”drev” stod ett fåtal liberaler och kommunister, oberoende akademiker samt nöjesindustrins företrädare.

Det är slående hur få av dansmotståndarnas påståenden som håller vid närmare granskning. När två sociologer 1941 studerar en dansbana i landsorten konstaterar de att ”dansbanan [är] en accepterad och integrerande del av Medelbys liv”, där höjdpunkten för ortens ungdom annars är ”när kvällståget kommer”. Det är inte utan att man här anar förlagan till filmen *Fucking Åmål* på 1990-talet dit rejvvågen aldrig hinner komma innan den förklaras vara ”ute”.

Även i modern tid har makten bekämpat dansen, och med betydligt större framgång. Då har attacken gått via sällskapsdansens andra intima följeslagare, berusningen. I Matts Stenströms historik över dansen konstateras från 1800-talet att ”den från England utgående puritanismen ... gjorde att krogarna utträngde dansen och alkoholen ersatte violinen”. Kampanjen mot det frigjorda dansandet fick de nöjeslystna att gå direkt på supandet.

Något liknande inträffar i Sverige när mellanölet förbjuds 1977. Dessförinnan hade dansställen för ungdomar 16–20 år serverat mellanöl till konserter och dans. Efter förbudet var de antingen tvungna att höja åldersgränserna till 20 år för att kunna servera starköl, eller att driva ”drogfritt” dansställe för vuxna ungdomar. De konkurrerade med barer och restauranger som utan dans, men med fullt sprittillstånd, kunde servera ungdomar från 18 år. I praktiken blev det därför svårt för alla under 20 år att gå ut och dansa.

Men dansglädjen skulle återuppstå och ställa

Utedansbana på Södermalm, Stockholm, 1947.

Medan dansmotståndarna på 1940-talet gick till verbal attack, så har den moderna dansens motståndare varit snara att ta till lagar och polis.

makten inför ett nytt huvudbry. Rejv var på 1990-talet en dans- och ungdomskultur med rötter i Storbritannien som fick genomslag i Sverige och övriga västvärlden. Dansen sker till elektronisk musik, och framför allt på annan plats än traditionella dansställen, exempelvis utomhus eller i lagerlokaler. Ihop med rejvkulturens inte sällan förhärlikande syn på droger som ecstasy, amfetamin och LSD, som förstärker dansupplevelsen och underlättar förmågan att dansa till långt fram på morgonen, kom de ovanliga och svårkontrollerade festplatserna att bidra till allmänhetens och maktens misstänksamhet mot fenomenet rejv.

Att ingen alkohol krävdes för att locka folk till danserna, gjorde samtidigt att statens vanliga kontrollmekanism, utskänknings-tillstånd och myndighetsprövning, inte fungerade. Hösten 1995 öppnade rejvklubben Docklands i Nackahamnen, Stockholm. Arrangörerna hade tidigare erfarenhet av civil olydnad från svartklubben Tritnaha, där mötesfrihet och politisk verksamhet utnyttjades för att även ha alkohol-utskänkning och sena öppettider.

På Docklands stod dansen i centrum, inte raggandet, och den som nöj en tjej i baken blev utslängd av vakterna. Klubben hade inte heller, innan polisen dök upp, några problem med bråk och ordningsstörningar. De enda anmärkningarna gällde drogerna: arrangörernas svar var att de var illegala och således polisens problem.

En längre version av denna artikel har tidigare publicerats i tidskriften *Voltaire*, september/oktober 2007.

Våren 1996 slog kravallustradad polis till mot festerna helg efter helg, natt efter natt. Tonåriga rejvare kastades ut i vinterkylan i svettiga t-shirts och undersöktes stundtals brutalt och kränkande efter droger. Dansförbudet kringgicks genom opinionsmöten eller konserter, mest känt när vänsterpartiledaren Gudrun Schyman besökte Docklands. Ganska snart märkte polisen att arrangemangen var en ursäkt för att få dansa.

Detta kunde inte tolereras. "Nackapolisen kommer att bevaka festen från början till slut för att kontrollera att det inte förekommer narkotika eller att det dansas" rapporterades i *DN*. En annan, något ironisk *DN*-rubrik sade att en rejv-konsert "urartade" i dans.

Med anledning av Docklands bildade polisen en "ravekommission" med uppdrag att bevaka rejvarrangemang runtom i landet, ett tilltag som många kallat en kulturpolis. Kommissionen kritiserades 1999 av Brottsförebyggande rådet för sina godtyckliga insatser. Efter de många razziorna stängdes Docklands, och öppnade först i december samma år med nya arrangörer. De fick lova att det inte skulle förekomma någon dans.

Författaren och fotografen Mikael Jägerbrant sammanfattar lagarna och polisinsatserna så här:

Resultatet av myndigheternas syn på spontan-dansen har gjort att det finns en musikstil som i princip är förbjuden i Sverige: rave/techno. Det är inte tillåtet för en musiker att spela techno eller rave offentligt. Gör man det ändå anser sig polisen ha rätt att göra razzia.

Trots att äldre tiders sexfixerade dansmotstånd har en mossighetens stämpel över sig, är den offentliga dansen som ungdoms-fenomen knappast mindre laddad i modern tid. Medan dansmotståndarna på 1940-talet gick till verbal attack, så har den moderna tidens motståndare varit snara att ta till lagar och polis.

Ändå handlar det mest om ungdomar som hittat nya sätt att roa sig i den allmänna tristessen. ■

LITTERATURTIPS

Frykman, Jonas, *Dansbaneeländet – ungdomen, populärkulturen, opinionen*. Stockholm: Natur och Kultur, 1988.

Hedlund, John, *Till storms mot nöjesindustrin*. Stockholm: Lindblads, 1947.

Jägerbrand, Mikael, *Docklandsboken 1.0 – fakta och intervjuer om Sveriges största raveklubb*. Farsta: Virvelvind, 2006.

Stenström, Matts A., *Dansen – dess utveckling från urtiden till danspalatsens tidevarv*. Stockholm: Hökerberg, 1918.

Framtidens musikscen – öppen för alla?

Kvinnor är betydligt mer aktiva inom den elektroniska dansmusiken än vad många tror. Den manliga dominansen finns kvar bland dj:ar och klubbar, men naggas i kanten av kreativa kvinnliga nätverksbyggare. Frågan är om sociala medier och nätverk kan ge oss en mer jämställd musikscen framöver.

somras skrev en dj på en Stockholmsklubbs facebook-sida att de borde boka fler kvinnor. Det föranledde nära 800 hetsiga kommentarer, flåsande i telefon och till och med dödshot. De personliga påhoppet handlade om att trådstartaren var en dålig dj med dold feministisk agenda som bara ville få fler spelningar. Många menade att elektronisk dansmusik (EDM) inte har med kön eller maktstrukturer att göra – den som är bra får spelningar, punkt slut.

Men varför skulle den elektroniska musikscenen existera isolerad från andra maktstrukturer i samhället? Den här diskussionen uppstår med jämna mellanrum i EDM-relaterade

sammanhang. Trots att kvinnor varit med och utvecklat både musiken och tekniken som ligger till grund för dagens musikproducenter, är elektronisk musik starkt förknippad med män. En förklaring, visar forskningen, är mäns traditionella koppling till teknik.

Kvinnor måste i högre utsträckning än män bevisa att de behärskar teknologin för att tas på allvar. Den isländska producenten och artisten Björk uttryckte i ett öppet brev för några år sedan frustration över att det inte spelar någon roll vad hon gör på en dator – det är männen i hennes närhet som får kredd. Kvinnors musikaliska bidrag ges generellt mindre uppmärksamhet, mindre kredd och mindre PR än mäns, vilket även gäller inom andra musikscener.

I intervjuer med kvinnliga producenter och dj:ar inom EDM är det många som beskriver svårigheterna. DJ Minx, "Detroits first lady on wax", som var med på 1980-talet när techno och house växte fram i Detroit, berättar om hur mansdominansen fick henne att starta det kvinnliga dj-nätverket *Women on Wax* i mitten av 1990-talet och senare även ett skivbolag i samma namn.

I dag finns, förutom lokala kvinnliga dj-/producentnätverk, flera globala nätverk för kvinnliga artister inom EDM. Att kvinnor känner sig tvungna att starta egna strukturer för att lyckas är inget ovanligt. I en studie från techno- och drum 'n' bass-scenen i Wien beskriver en kvinna hur omöjligt det var att komma med i de manliga gemenskaperna i början av 1990-talet. När hon i stället skapade egna nätverk och en egen klubb, blev hon uppmärksammasad som dj och producent, fick fler spelningar och kunde så småningom livnära sig på musiken.

Det råder en delvis felaktig bild av den elektroniska dansmusiken: kvinnor är betydligt mer involverade än vad många tror. När jag själv för snart tio år sedan startade dj-kaféet Svaj – som blev en mötesplats dagtid i Stockholm – blev

Anna Öström

Anna Öström bor i London och arbetar som skribent och rapportresurs. Hon har varit en del av den elektroniska musikscenen som grundare av Svaj, som DJ Anaya, som en av grundarna till dj-nätverket Sister Sthlm – samt som medlem i gruppen Ana International Penetrator.

FOTO: MAGNUS GYLLENHAMMAR

jag överraskad över mängden kvinnor jag kom i kontakt med. Jag hade tidigare trott att scenen nästan uteslutande bestod av manliga klubbarrangörer, producenter och dj:ar. Men via mina nya kontakter var det enkelt att boka minst 30 procent kvinnor vid samtliga arrangemang – på Svaj kafé, vid festivaler och vid klubbkvällar i andra lokaler. Under 2002–2007 var vi ensamma bland Stockholms EDM-klubbar om att alltid boka minst 30 procent kvinnor och på samma villkor som män – inga ”ladies nights” med bara kvinnliga dj:ar eller liknande.

Statistik visar att i dag finns 21–38 procent kvinnor bakom dj-båsen på Stockholms större klubbar. De senaste tio åren har faktiskt inneburit en positiv förändring, med fler kvinnliga aktörer. Samtidigt är jag övertygad om att mycket mer kan göras, bland bokare och andra aktiva, för att uppmärksamma kvinnors musik på lika villkor som mäns.

I takt med den elektroniska musikens etablering och tekniska utveckling har den gått från att betraktas som obskyr eller underground till att ibland utropas som framtidens musik. En viktig fråga kvarstår: Kan sociala medier och nätverkande leda till en mer jämställd musikscen?

Även om den inledningsvis nämnda facebook-diskussionen var ganska obehaglig, kan ett synliggörande av motsättningar och fördomar på sikt leda till en positiv motkraft. Mängden internetsidor där man snabbt kan sprida sin musik, diskutera och nätverka med andra, bör bidra till en mer dynamisk scen. Framtidens musik borde väl ändå vara för alla. ■

LITTERATURTIPS

Gavanas, Anna, "You've better listen to my fucking music you bastard!" Teknologi, genusifiering och andlighet bland DJs på elektroniska dansmusikscener i Berlin, London och Stockholm. Ingår i: Ganetz, Hillevi, Anna Gavanas, Hasse Huss och Ann Werner, *Rundgång. Genus och populärmusik*. Göteborg: Makadam, 2009.

Reitsamer, Rosa, The DIY careers of techno and drum 'n' bass DJs in Vienna. *Dancecult. Journal of Electronic Dance Music Culture*, 2011, vol. 3:1. dj.dancecult.net

Öström, Anna, We call it Swedish Techno. *Dancecult. Journal of Electronic Dance Music Culture*, 2011, vol. 3:1. dj.dancecult.net

Öström, Anna, Testosteron-techno. *Bang*, 2011:3.

FOTO: HENRIK LANDÉN

Detta är elektronisk musik

I all musik är ljuden det centrala, men elektroniskt musikskapande har inga begränsningar. Med en dator och sampler öppnas oändliga möjligheter att skapa det personliga, unika ljudet.

Samlandet av ljud kan handla om vinden som susar bland träden, hur skorna klappar mot marken och klicket av en kamera. Via teknologin väljer man själv hur mycket av originalljudet som ska användas; och det går att skruva ljud till oigenkännlighet för att ha som en kick, bas eller melodi. Endast fantasin och teknikutövningarna sätter gränserna för vad som är möjligt. Hur vi tolkar ljuden och musiken beror på våra personliga referensramar och sinnestämningar.

För ett par år sedan skapade några elektronikartister musik av stadens ljud – från köket i McDonalds, barnen på dagis, trafiken vid Munkbron, skramlet i kaféet och gnisslet i tunnelbanan. *Oljud Sthlm* heter projektet.

I dag är det ganska svårt att särskilja vad som är specifikt elektronisk musik. I nästan all musikproduktion används elektroniska element mer eller mindre. Men utmärkande för elektronisk musik är ändå att elektroniken är huvudkällan för musiken. En typisk uppsättning för skapande är en dator eller ett musikprogram, till exempel Ableton Live, Logic, Cubase, Reason eller ProTools. Sedan kan man lägga till synthar och annan hårdvara.

Inom ramen för nutida elektronisk musik ryms allt från konstmusik och experimentell elektronika till dansgenrer som techno, house, dubstep, drum 'n' bass, hiphop och trance. ■

Anna Öström

Kriget på dansgolvet – elektronisk musik och militär estetik

Svarta kängor, kraftfulla emblem och kamouflagenä. Den stöveltrampande synthscenen har ofta flirtat med totalitära symboler och militär estetik. Men det ambivalenta förhållandet mellan makt och musik handlar inte nödvändigtvis om politik.

På festivalområdet möter jag en tjej i vad som ser ut som flottans uniform. Men hennes ditsydda märken visar sig vid en närmare titt vara Hello Kittys gulliga logo. Det känns på något sätt typiskt för synthpublikens avväpnande lek med maktsymboler. Andra går in mer konsekvent för uniformsestetiken. Som killen i kamouflageoverall och gasmask med österrikisk flagga i handen eller kajalkrigaren i stridshjälm, svart slips och medalj. Men ändå handlar det i grunden om samma ambivalenta förhållningssätt.

Den hårdare synthscenen har ofta kritiserats för sitt flirtande med totalitära symboler. Militarismen genomsyrar såväl tematik som estetik och missuppfattningarna är många – inte bara bland utomstående, utan också hos fansen. Samtidigt har fascinationen för det fascistiska snarare att göra med makt som koncept än med politiskt innehåll. Genom att införliva tabubelagda teman och sexuella fetischer skapar

den här musikscenen en spelplan som både imiterar och vänder upp och ned på samhällets ordinarie maktstrukturer.

Musikfestivaler som Amphi Festival i Köln återskapar relationen mellan makt och njutning i ett eget mikrokosmos. Under två dagar i juli samlas 16 000 besökare från hela världen för att lyssna på synthpopens stöveltrampande och industrirelaterade subgenre EBM (electronic body music), gothrock och annan mörkare elektronisk musik.

Det är en ganska speciell miljö, där flera subkulturella stilar möts och korsbefruktar varandra. I publikhavet syns såväl latex, läder och militaria som viktorienska spetsar i mer eller mindre extrema klädskreationer som tillsammans bildar ett lapptäcke av symboler. Eller som Ronan Harris, sångare i duon VNV Nation, sammanfattar det: en klippbok av Europas förflutna.

I boken *Uniforms exposed* visar Jennifer Craik hur alla slags uniformer ger uttryck

för underförstådda (och ibland uttryckliga) koder om makt, överträdelser, erotik och maskerad. I subkulturella sammanhang laddas symboler och kläder med en helt ny innebörd, och enligt Craik har såväl populärkulturens som modevärldens intresse för det militära att göra just med uniformens dolda dimensioner.

Trots Hitlerregimens intentioner på 1930-talet blev naziuniformer en fetischerad stapelvara i kabaré, film, pornografi, modedesign och gränsöverskridande sexualitet. En uniform som designats för att odla en ny nation och "renrasighet" blev alltså en symbol för orenhet, hot, perversion och grymhet inom populärkulturen. Dubbeltydigheten finns så att säga redan insydd i själva plagget och det är också därför uniformer blir subversivt intressanta.

På så sätt kan man kanske betrakta Amphi Festival som ett kritiskt iscensättande av makt-

Johanna Paulsson

Johanna Paulsson är frilansande kulturjournalist och musikkritiker i *Dagens Nyheter*.

Att bära uniform för att man tycker att det är snyggt anses okej, men inte för att sprida ett politiskt budskap.

”Synhvampyrer” slappnar av i solen vid Kölns Beach Club i anslutning till festivalområdet vid Amphi Festival.

relationer. Genom sitt drag av maskerad blir den här sortens svartklädda sammankomster jämförbara med rollspelet i ett sado-masochistiskt förhållande, där spänningen mellan njutning och smärta ibland betraktas som ett sätt att ta kontroll över relationen mellan underkastelse och dominans i en vidare social kontext.

Ett sådant synsätt påminner om den ryske filosofen och litteraturteoretikern Michail Bachtins idéer om karneval som

en tillfällig frigörelse från den rådande ordningen.

Kroppen blir ett symboliskt slagfält, där det handlar mer om att presentera de historiskt förankrade attributen än om att faktiskt företräda dem. När synthscenen – på ett avpolitiserat sätt – tar itu med maktens arketyper och i synnerhet andra världskrigets aktörer förvandlas också minnen till myt och visar hur mening skapas i relation till vårt kollektiva minne.

I sin avhandling *Nazityskland i populärkulturen* driver Eva Kingsepp bland annat tesen att historien, när den återberättas som myt genom populärkulturella uttryck, i dag kanske fyller samma vägledande funktion som mytologin hade i det traditionella samhället.

Om inte annat kan man hävda att så är fallet inom subkulturer som just synth- och industri-musikscenen, där den europeiska historien blivit ett sammanhållande tema. Här handlar intresset för såväl sovjet-kommunistisk som nazitysk estetik framför allt om det totalitära i sig. Man väljer gärna kraftfulla symboler som kugg-hjul, hammare och kors med specifika konnotationer till makt. Den österrikiske artisten Nachtmahrs fans bär till exempel armbindlar med bokstaven N som i Nachtmahr, men naturligtvis också som i Napoleon och nationalsocialism.

Även utan att man använder fördefinierade symboler riskerar förkortningar och estetisk formgivning att påminna om

någonting annat, helt enkelt därför att vi aldrig kan frigöra oss från våra associationer.

Politiskt inkorrekta anspelningar och motstridiga budskap används dessutom medvetet för att få publiken att tänka till, som Thomas Rainer i solo-projektet *Nachtmahr* uttrycker det. Ändå har de flesta inom scenen en relativt klar uppfattning om vad som är acceptabelt (sexigt, provokativt eller ett uttryck för chockhumor) och vad som är anstötligt. Att bära uniform för att man tycker att det är snyggt anses okej, men inte för att sprida ett politiskt budskap. Viljan att skilja på dessa olika intentioner uttrycks inte bara av de artister jag själv intervjuat, utan blir också tydlig i diskussioner på bloggar och webbforum.

Det finns alltså en ambivalens inför själva ambivalensen som gör att många mer kontroversiella artister väljer att komplettera sin provokativa framtoning med antikrigsbudskap och liknande i skivomslag och scen-shower. Ett band som stålhamrande Die Krupps har sedan nynazismen fick fäste i Tyskland på 90-talet varit noga med att ta ställning mot det högerextrema genom att förse sina skivor med texten "Love music, hate fascism". *Nachtmahr* har utvidgat budskapet till "älska musik, hata politik". Men om det går att separera det ena från det andra beror förstås på hur man definierar själva ordet politik.

Överträdelser i sig är samtidigt en förutsättning för ett

omkullkastande av makten. När den tyska duon DAF – Deutsch–Amerikanische Freundschaft – började anamma den militaristiska estetiken under tidigt 80-tal hämtades inspirationen från gayscenen. Båtmössor är i dag populära plagg men också korsetter, en kombination som understryker uniformsbärandets sexuella aspekter. I goth- och synthsammanhang är det dessutom vanligt att man – oavsett sexuell läggning – leker med manliga respektive kvinnliga attribut. Killar kan till exempel bära makeup eller kjol medan tjejer har slips, lite beroende på vilken subkulturell gruppering man tillhör. Just uniformer kan sägas matcha den ideala bilden av västerländsk maskulinitet men utmanar också attributen för femininitet.

Samtidigt kan man invända att uniformen som sexuell fetisch är en så utnött kliché att den inte längre förmår underminera givna könsroller

FOTO: JOHANNA PAULSSON.

Om vi betraktar dansgolvet som ett slagfält blir det påtagligt att kampen fortsätter, inte minst ur ett genusperspektiv.

och stereotyper. Och trots att publiken är blandad, går det inte heller att komma ifrån att hårdare synthgenrer som EBM och liknande är väldigt mansdominerade på scen. Många låtar och videor som handlar om sexuell dominans har också sexistiska undertoner, där kvinnor i arméattiraljer å ena sidan blir en del av den diktatoriska imagen men å andra sidan förblir den manliga blickens objekt.

Nachtmahr-låten *War on the dancefloor* belyser maktrelationen mellan dj och publik i kombination med genrens militaristiska estetik. För om vi betraktar dansgolvet som ett slagfält blir det påtagligt att kampen fortsätter, inte minst ur ett genusperspektiv. Det ser faktiskt ut som om den stöveltrampande synthscenen i framtiden kommer att väcka mer debatt på grund av sitt sexistiska bildspråk än för sitt flirtande med totalitarism. ■

LITTERATURTIPS

Craik, Jennifer, *Uniforms exposed: From conformity to transgression*. Oxford: Berg, 2005.

Hegarty, Paul, *Noise/music. A history*. New York: Continuum, 2007.

Kingsepp, Eva, *Nazityskland i populärkulturen. Minne, myt, medier*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 2008.

Texten bygger på artikeln "War on the dancefloor". The reproduction of power and pleasure at the Amphi Festival in Cologne, publicerad i *Dancecult*, 2011, vol. 3:1.

Hur beskriver man kollektiva musikupplevelser som förutsätter ordlöshet? Text är ett trubbigt instrument att närma sig musik och vad som sker i dansmusikkulturer. Som dj, producent och forskare har Anna Gavanoas utforskat den elektroniska dansmusikens sociala och politiska potentialer bortom de verbala budskapen.

Essä: I mellanrummet mellan ljud och text

inom ämnet populärkulturstudier brukar man etikettera även musik, bild och film som text. Tanken är att de ska kunna ”koda” och ”avkoda” som menings- skapande språk. Populärkulturforskare försöker sig dock aldrig på det omvända: att koda och avläsa text och bild som musik.

Text hägnar in musik och naglar fast den vid kategorier, begrepp och avgränsningar, trots att ljud envist upplöser sådana inmutningsförsök. Samtidigt finns saker som ljud och musikkomposition kan berätta som inte låter sig benämnas med hjälp av text.

Musikkultur förmedlar ordlösa upplevelser, erfarenheter och gemenskaper. Detta gäller i högsta grad elektronisk dansmusik (EDM), som har sina rötter i 1970-talets disco, synth och hiphop, och har elektroniska instrument i centrum. Diskjockeys (dj:ar) kan beskrivas som nutidens rockstjärnor inom EDM-stilar som techno och house. Dj:ar skapar nya musikupplevelser genom att väva ihop ljudelement från olika musikkällor, ofta med hjälp av två skivspelare och en mixer som musikinstrument. Dansen är ett annat centralt element i EDM, till skillnad från genrer som exempelvis klassisk musik.

Klubbkulturen och den elektroniska dansmusikscenen beskrivs ofta som en hedonistisk flykt från politisk förändring. Som om njutning och politik vore oförenliga och motsatta företeelser. En anledning till denna vanliga fördom är att EDM sällan kretsar kring låttexter – detta till skillnad

från rock eller hiphop som ofta bärs upp av påtagliga verbala budskap. När basisten Dr Das lämnade det politiskt profilerade bandet Asian Dub Foundation och började göra egen musik, uppfattades hans musik inte längre som politisk eftersom låtarna saknade texter.

Men politik inom musiken behöver inte vara partipolitik i traditionell bemärkelse, det kan handla om mobilisering till engagemang som inte primärt framförs med hjälp av ord och text. Antropologen Graham St John har analyserat olika former av motstånd och protest via EDM-kultur, som miljöaktivism, antikapitalistiska och anarkistiska rörelser, samt ockupationer och kampanjer mot myndigheters kontroll. Bland annat diskuterar han ”reclaim the streets”-rörelsen.

I EDM-sammanhang är det ofta festen i sig som är målet. Den elektroniska dansmusiken gör karneval av vardagslivet och hyllar den tillfälliga befrielsen från den etablerade maktordningens förbud, hierarkier, normer och privilegier. Ljuden bildar en utgångspunkt för personliga erfarenheter, kulturellt minne och politisk kamp.

Dj:n och producenten Mutamassik går ett steg längre och beskriver syftet med sin musik så här: att väcka folk och få dem att känna något, därför att protestaktioner och demonstrationer inte är tillräckliga.

För att utforska dessa frågor gick jag samman med Dr Das, Mutamassik och andra utländska och svenska dj:ar/producenter i det audiotextuella projektet *Ljudnomader* (se länkar till tidskriften

Anna Gavanoas

Anna Gavanoas är socialantropolog och forskare vid Institutet för Framtidsstudier. Hon är dessutom dj och producent under namnet Gavana, i duon Bass Trolls, samt i skivbolaget Meerkat Recordings.

FOTO: MAGNUS GYLLENHAMMAR.

Dancecult nedan). Målet var att med ljud illustrera hur elektronisk dansmusik kan ha en rad intentioner utöver själva musiken. Ljudnomader belyser den elektroniska dansmusikkens förmåga att förmedla privata och kollektiva minnen och associationer – samt hur detta medverkar till gemenskap och autonomi.

Dj:ar och producenter är speciellt lämpade guider i dansmusikkens ordlösa ljudvärldar. De väver samman ljudelement och låter dem samspela med människors kroppar, känslor och sinnestämningar – det där som finns mellan och bortom orden, språket och de sociala kategorierna.

Dessutom använder de sin tekniska utrustning som en cyborgliknande utväxt av den egna kroppen (en cyborg kan ses som en hybrid mellan människa och teknik). De tar fasta på en andlig ”energi” som länkar samman dem själva, teknologin, publiken och ljudet. Just förmågan att avläsa känslorna på dansgolvet och energin hos danspubliken är något som utmärker en skicklig dj.

Inom populärkulturforskningen brukar detta kollektiva fenomen benämnas med begreppet *communitas*, skapat av antropologen Victor Turner. Begreppet är ett försök att fånga upp rituella sammanhang som upplöser sociala, fysiska och psykiska barriärer och hierarkier. *Communitas* är ett uttalat mål i EDM-kulturer och ett verktyg för att uppnå visioner och förändringar.

Många dj:ar ser en politisk eller andlig mission som sin centrala uppgift. De vill bryta ner sociala och moraliska barriärer för att frigöra både individen och kollektivet.

Samtidigt har dj:n även en exkluderande roll: att dra gränser för vad som är meningsfull och meningslös musik, att fungera som grindvakt i den elektroniska dansmusikkens ”smakgemenskaper”. Sådana ambitioner kan förstås leda till uteslutningar och hierarkier.

FOTO: MAGNUS GYLLENHAMMAR

Forskare har diskuterat EDM som en utmaning av modernitetens föreställningar om det enhetliga subjektet – och om det heterosexuella paret centrala roll i dansen. En del går ännu längre och hävdar att EDM radikalt omformulerar våra föreställningar om subjektivitet. Individens jag blir del av en kollektiv organism på dansgolvet, där kropp och teknologi är oskiljaktiga och sexualitet blir flytande.

detta mellanrum mellan människa och teknik finns potentialer för alternativa upplevelser och subjektiviteter. Skillnaden mot exempelvis rockkonserter är att fokus i EDM är på samvaron på dansgolvet i stället för på en artist. Dessutom kretsar EDM kring danspubliken som kollektiv, där dj:n skapar en unik musikupplevelse och en spontan oavbruten dansritual, medan

konserter med pop- och rockartister framför separata, inövade och färdigskrivna låtar.

I boken *Technomad* skriver Graham St John om underjordiska elektroniska dansmusikscener som frigör sig från kommersiella ramar och statlig reglering, med evenemang som är gratis av principiella skäl. Han dokumenterar fria ljudmässiga zoner inom den elektroniska dansmusikens historia som inte låter sig marknadsteras och som vägrar låta sig representeras. Det hela går tillbaka på jamaicanska dub sound system-traditioner och arvet från 1970-talets disco- och housemusik i USA.

Min egen inställning när det gäller EDM som musikform (till skillnad från mer textuella genrer som rock och pop) är att orden kan begränsa lyssnaren. Det är avståndet mellan extas och språkliga kategorier

FOTO: HENRIK LANDÉN.

FOTO: MARIA MALIN.

Klubbkulturen och den elektroniska dansmusikscenen beskrivs ofta som en hedonistisk flykt från politisk förändring.

som är det centrala för danspubliken. Dj:ar och producenter bygger bokstavligen upp ljudlandskap. De förmedlar stämningar, associationer och ordlösa erfarenheter hos de dansande.

Att nalkas ett ämne via ljud är ett sätt att bryta sig ur språkets och kategoriernas fängelse. Utifrån min position som dj, producent och forskare vill jag därför något mer än att bara skriva om musik – det vore ungefär som att dansa om målning.

I audiotextuella och audiovisuella experiment, som *Ljudnomader*, överskrids gränsdragningar mellan musik och analys, och i stället integreras ljudmässiga, textuella och visuella dimensioner. Den ordlösa elektroniska dansmusiken kan bana vägen för politisk och social mobilisering bortom språkets vanmakt. ■

LÄNKAR TILL PROJEKTET *LJUDNOMADER*, VOL. 1 OCH 2

<http://dj.dancecult.net/index.php/journal/article/view/91/132>

<http://dj.dancecult.net/index.php/journal/article/view/71/103>

REFERENSER

Gavanas, Anna, Nomads in Sound, vol. 1 och 2. *Dancecult. Journal of Electronic Dance Music*, 2011, vol. 2:1, vol. 3:1.

Gavanas, Anna, "You better be listening to my fucking music you bastard!" Teknologi, genusifiering och andlighet bland DJs på elektroniska dansmusikscener i Berlin, London och Stockholm. Ingår i: Ganetz, Hillevi, Anna Gavanas, Hasse Huss och Ann Werner, *Rundgång. Genus och populärmusik*. Göteborg: Makadam, 2009.

Gavanas, Anna, Drömmen om musiken. *Arena*, 2009:4.

Gavanas, Anna, Grasping communitas. *Ethnos; Journal of Anthropology*, 2008.

St John, Graham, *Technomad. Global raving countercultures*. London och Oakville: Equinox, 2009.

Dags att förnya humaniora

Var står svensk humaniora – på arbetsmarknaden och i samhället? Vilken framtid leder dagens humanistiska programutbildningar till? Det är några frågor som diskuteras i rapporten *Humanisterna och framtidssamhället*.

Bokens huvudbudskap är att humaniora måste förnyas och omvandlas – detta för att kunna ge svar på 2000-talets stora globala och mänskliga utmaningar. Humaniora behöver kreativa tolkningar som förmår skapa nya meningsskapande sammanhang. Det är inte ekonomerna på Finansdepartementet som ska bestämma kunskapens färdvägar mot framtiden.

Anders Ekström och Sverker Sörlin, red., *Humanisterna och framtidssamhället*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier, 2011 (Forskningsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2011:1)

Bryt utanförskapet!

Sverige är ett av världens rikaste länder. Men även här har de sociala skillnaderna mellan olika grupper ökat på senare år och fler har ”hamnat utanför”.

I boken *Utanförskap* ges perspektiv på social exkludering i dagens samhälle. Författarna vill bredda debatten och få oss att förstå hur processer under människors liv påverkar livschanserna. Genom att jämföra situationen i olika länder, vill man också peka på samhällsinstitutionernas betydelse för våra möjligheter till ett gott liv.

Boken behandlar områden och forskningsfrågor som är centrala för välfärden och ofärden i dag och framtiden. Vad innebär levnadsförhållanden under uppväxten för våra livschanser som vuxna? Hur kan politiken minska barnfattigdomen? Bli Sverige alltmer segregerat och hur påverkas vi i så fall? Och kan man verkligen tala om fattigdom i dagens Sverige?

Diskussionen om utanförskap och framtidens politik för social inkludering lär gå vidare. Boken ger ett hållfast underlag för debatten.

Susanne Alm, Olof Bäckman, Anna Gavanäs och Anders Nilsson, red., *Utanförskap*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier/Dialogos, 2011.

Vi slutar köpa skivor ...

Vi tycks vara på väga att sluta köpa skivor. Singelförsäljningen för åren 2000–2010 har minskat brant i Sverige:

2000: 5 110 000	2006: 930 000
2001: 3 956 000	2007: 854 000
2002: 3 376 000	2008: 793 000
2003: 2 046 000	2009: 367 000
2004: 1 276 000	2010: 134 000
2005: 1 092 000	

Källa: IFPI.

... men fortsätter i kommunala musikskolan

Elevantalet i kommunala musikskolan är anmärkningsvärt stabilt. Det totala antalet 2000–2010 har ökat från 340 000 till 348 000. Något fler flickor än pojkar (cirka 10 procentenheter fler) deltar i musikutbildningen, det i särklass största inslaget i verksamheten. Källa: SMOK.

Musik och prestation

Tre forskare vid Umeå universitet har i en studie konstaterat att musiken som pumpas ut på gym och under gruppträningar har en påtaglig effekt på hur mycket vi tar i under träningen och får ut av den. Dessutom är det så att de som gillar musiken tycks anstränga sig mer.

Forskarna kunde också observera hur vissa låtar upplevdes som ”tyngre” att träna till. Om det berodde på att man tog i mer eller att den inte gav någon extra energi, det låter forskarna vara osagt.

Källa: *Friskispressen*.

Familj

Tema för Framtider nr 1/2012

Dagens kärnfamilj är historiskt en ny konstruktion. Kommer den att överleva i framtiden? Är nya generationer villiga att prioritera familjeliv och föräldraskap? Och vad betyder den nya reproduktionsteknologin för synen på vad en familj är?

Familj är temat för nästa nummer av *Framtider*.

Ur innehållet:

- Den naturliga familjen, finns den verkligen?
- Uppväxtvillkorens betydelse för våra livschanser
- ”Rötter” och ”ursprung” – är det så viktigt?
- Våld i familjen
- Familjerådgivning – motiv, förväntningar och resultat
- Äldreomsorg i förändring – vuxnas allt större ansvar för sina gamla föräldrar.

Framtider nr 1 finns hos våra prenumeranter den 5 mars.

Prenumerera 2012!

Ett nytt år står för dörren och det är dags att förnya prenumerationen på *Framtider*. För bara 100 kronor får du årets fyra nummer direkt hem i brevlådan.

Enklast förnyar du din prenumeration via betalningsfunktionen på Institutets hemsida:

www.framtidsstudier.se/framtider/prenumerera

Det går också bra att sätta in 100 kronor på postgironummer 70 16 33-0.

Ange namn, adress och prenumerationsnummer (se adressfältet på tidskriftens baksida).

Redaktionen önskar Framtidens läsare en riktigt
GOD JUL OCH ETT GOTT NYTT ÅR!

Tema musik

En skivbransch på knäna. Hasse Huss om musikindustrins sökande efter nya vägar | Män, män och åter män. Johan Bergman, Mikael Byström och Nikolas Glover om en ensidig historieskrivning | Vad gör vi med musik och vad gör den med oss? undrar Lars Lilliestam | Musikens helande kraft. Maria Nyström om musikterapi med potential | Musik och identitet. Ann Werner har intervjuat unga tjejer | Kreativitet och extas. Mattias Svensson om dansen som urkraft | En framtida musikscen för alla? Anna Öström om sega könsstrukturer i dj-branschen | Den stöveltrampande synthscenen. Johanna Paulsson synar flirten med totalitära symboler och militär estetik | Dessutom: Anna Gavanäs i *Framtider* Essä om den elektroniska dansmusikens frigörande kraft.

Framtider är en populärvetenskaplig tidskrift
från Institutet för Framtidsstudier